

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ

Навчально-науковий інститут заочно-дистанційного навчання
Форма навчання заочна
(денна, заочна, заочно-дистанційна)

Кафедра туристичного та готельного бізнесу

Допускається до захисту
Завідувач кафедри

_____ Г. П. Склад

(підпис, ініціали та прізвище)

« _____ » _____ 2023 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Перспективи післявоєнного відновлення культурно-пізнавального туризму в Рівненській області»

*зі спеціальності 242 «Туризм»
освітня програма «Туризм» ступеня бакалавра*

Виконавець роботи Матвійчук Валентина Дмитрівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доц. Карпенко Юрій Вікторович

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я, по батькові)

(підпис, дата)

Полтава – 2023

ЗМІСТ

	Стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ	5
1.1 Сутність та зміст поняття «культурно-пізнавальний туризм»	5
1.2 Місце суспільних туристичних ресурсів у культурно- пізнавальному туризмі.....	15
1.3 Туризм та управління охороною культурної спадщини	25
РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В РІВНЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	40
2.1 Оцінка туристичної діяльності в Рівненській області.....	40
2.2 Оцінка потенціалу культурно-пізнавально туризму Рівненської області	49
2.3 Розробка культурно-пізнавального туру по Рівненській області	62
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Культура та туризм взаємно переплітаються і з розвитком людства потребують нового розвитку. З розвитком туристичної галузі культура туризму дедалі більше потрапляє до зору науки. Культура туризму відіграє важливу роль у гуманітарній освіті та естетиці, в галузі економіки та культурного обміну. Туризм – сучасний вид діяльності, популярність якого зростає з кожним днем. Це ціла галузь, індустрія, що об'єднує ряд різних організацій та підприємств, які займаються організацією відпочинку туристів та надають споживачам різноманітні послуги. Загалом, говорячи про туризм, ми маємо на увазі людей, які відвідують друзів та родичів, відпочивають на канікулах, у відпустках і просто добре проводять час. У сучасному світі туризм, що набирає обертів, є однією з найбільших високоприбуткових і найбільш динамічних галузей економіки [52].

Комплексному теоретико-практичному дослідженню культурно-пізнавального туризму в сучасних умовах присвятили свої праці такі вчені як Будько М. В., Бортников Є. Г., Величко В. В., Вовк К. М., Воронкова В. Г., 19.

Козловський Є. В., Коніщева Н. І., Коротун С. І., Мальська М. П., Миронов Ю. Б., Ніколаєв Ю. О., Смаль І. В., Шевелюк М. М. та інші. Однак, поряд зі зростанням інтересу до культурно-пізнавального туризму у світі і в Україні питання внутрішнього механізму функціонування, організація його на місцевому рівні в науковій літературі висвітлені слабо, що визначає актуальність цієї кваліфікаційної роботи.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні заходів, щодо визначення перспектив післявоєнного розвитку культурно-пізнавального туризму в Рівненській області.

Досягнення та реалізація поставленої у роботі мети потребує вирішення таких завдань:

- дослідити сутність та зміст поняття «культурно-пізнавальний туризм»;
- визначити місце суспільних туристичних ресурсів у культурно-пізнавальному туризмі;
- з'ясувати особливості управління охороною культурної спадщини;
- оцінити туристичну діяльність в Рівненській області;
- оцінити потенціал культурно-пізнавального туризму Рівненської області;
- розробити культурно-пізнавальний тур по Рівненській області.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є процеси розвитку культурно-пізнавального туризму в регіонах України.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження розвитку культурно-пізнавального туризму у Рівненській області.

У роботі використано такі наукові методи дослідження системного та критичного аналізу, табличний, порівняння та узагальнення.

Інформаційну базу кваліфікаційної роботи склали нормативно-правові документи та акти, інформація Державної служби статистики України, наукові статті, монографії, а також матеріали мережі Інтернет.

Основні положення та результати кваліфікаційної роботи представлені на XLVI Міжнародній науковій студентській конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2022 рік «Актуальні питання розвитку науки та забезпечення якості освіти у XXI столітті» (м Полтава, 25 квітня 2023 р.), яка проводилася у Вищому навчальному закладі Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі».

Галуззю застосування результатів дослідження є практична діяльність підприємств туристичної сфери України. Проведені у роботі дослідження будуть сприяти зростанню туристичної привабливості в області, розвитку внутрішнього туризму та росту туристичних потоків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

1.1 Сутність та зміст поняття «культурно-пізнавальний туризм»

Всесвітня туристська організація (UNWTO, англ. United Nations World Tourism Organization (<https://www.unwto.org/>)) зазначає, що за своєю суттю туризм – це досвід, що включає куштування на смак місцевої їжі, ознайомлення з місцевими пейзажами і пам'ятками історичного значення. Міжнародна академія туризму (<https://uia.org/>) розглядає туризм як «загальне поняття для всіх форм тимчасового виїзду людей з місця постійного проживання з оздоровчою метою, для задоволення пізнавальних інтересів у вільний час або з професійно-діловою метою без здійснення оплачуваної діяльності в місці тимчасового перебування»; Міжнародна асоціація наукових експертів з туризму (AIECT) (International Association of Scientific Experts in Tourism (<https://www.aiest.org/home/>)) – як «сукупність відносин і явищ, що виникають під час переміщення і перебування людей у місцях, відмінних від їх постійного місця проживання і роботи»; ООН (<https://www.un.org/>) – як «активний відпочинок, що впливає на зміцнення здоров'я, фізичний розвиток людини, пов'язаний із пересуванням за межами постійного місця проживання». Закон України «Про туризм» визначає це поняття як «тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [40].

В науковому середовищі туризм розглядають його як «вид рекреації, пов'язаний із виїздом за межі постійного місця проживання, активний відпочинок, під час якого відновлення працездатності поєднується з оздоровчими, пізнавальними, спортивними і культурно-розважальними цілями» [26]. При цьому дослідники підкреслюють, що «туризму насамперед

належить обов'язковість переміщення людини за межі місця свого постійного проживання» [22].

Така різноманітність тлумачень туризму пов'язана з неможливістю уніфікувати формулювання багатогранного поняття, в яке слід включити не лише різні контексти, що залежать від виконуваних туризмом функцій, а й врахувати специфіку дотичних до туризму галузей і сфер діяльності: починаючи від рекламно-інформаційних послуг, транспорту, будівництва, сільського господарства, переробних галузей, і закінчуючи такими сферами діяльності, як освіта, охорона здоров'я, спорт і культура.

Стосовно поняття «культурний туризм», що складається з двох понять, які мають чимало визначень, також немає однотайності. ЮНЕСКО розглядає культурний туризм як відмінний від інших вид туризму, що «враховує культури інших народів». Хартія з культурного туризму Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (англ. International Council of Monuments and Sites, ICOMOS) визначає культурний туризм як форму туризму, основною метою якого, крім інших цілей, є «відкриття пам'яток та об'єктів». ICOMOS характеризує культурний туризм як «невеликий сегмент ринку, ретельно організований, пізнавальний або освітній і часто елітарного характеру, присвячений представленню і роз'ясненню культурної ідеї» [55].

Керівник групи з вивчення культурного туризму АТЛАС (ATLAS, англ. Association for Tourism and Leisure Education) Г. Річардс розуміє під культурним туризмом «споживання туристами мистецтва, художньої спадщини, фольклору та цілого ряду інших проявів культури» [57].

Серед українських дослідників туризм розглядається як мобільна форма споживання і рекреаційної діяльності, що ґрунтується на доланні простору, та пов'язана з територією, характером середовища (не лише природного, а й соціально-культурного та економічного середовища людської діяльності) [24]. Інші окреслюють туризм як «вид економічної діяльності, пов'язаний з обслуговуванням людей, які тимчасово перебувають поза місцем постійного

проживання». На його думку, «туристичні підприємства та інші суб'єкти туристичної діяльності працюють на комерційних засадах, створюючи при цьому валову додану вартість шляхом виробництва, просування та реалізації туристичних продуктів, спрямованих на задоволення потреб споживачів»[18].

Отож, як і поняття «туризм», поняття «культурний туризм» має чимало визначень, що пов'язано з широтою і складністю цього явища. Разом із тим, аналіз наведених визначень дає підстави зробити висновок, що поняття «культурний туризм» може містити в собі ознаки й інших видів туризму, якщо акцент ставиться саме на його культурологічній стороні. Однак тут важливим аспектом є саме розставлення пріоритетів особи, яка подорожує, в зв'язку з чим необхідно приділяти особливу увагу мотивації туристів [52].

Г. Річардс у своїх працях поділяє культурний туризм на такі сегменти: 1) освітній туризм; 2) релігійний туризм; 3) відвідування родичів і друзів; 4) гастрономічний туризм; 5) креативний туризм; 6) туризм з метою волонтерства; 7) лікувально-оздоровчий / SPA і wellness-туризм; 8) туризм з метою вивчення мови; 9) духовний і холістичний туризм [57].

М. Кляп та Ф. Шандор визначають культурний туризм як відвідування історичних, культурних або географічних визначних пам'яток. Основна мета культурного туризму – ознайомлення з туристськими визначними пам'ятками (пам'ятками історії, архітектури, мистецтва, природними та етнічними особливостями, сучасним життям народу [51]. Ще один важливий фактор для організації культурно-пізнавального туризму – наявність історико-культурних туристичних ресурсів. Наведемо, на нашу думку, одне з найбільш вдалих визначень, запропоноване дослідницею А. В. Жупаненко: «Історико-культурні туристичні ресурси – це сукупність створених у процесі історичного розвитку пам'яток матеріальної і духовної культури, які є об'єктами туристського інтересу. До групи історико-культурних туристичних ресурсів належать пам'ятки історії та архітектури, унікальні звичаї, обряди тощо» [31].

Культурний туризм виступає одним із засобів інформування громадян

про інші регіони України та нівеляції стереотипів. Культурний туризм включає відвідання історичних, культурних або географічних визначних місць України. Основна мета даних мандрівок - ознайомлення з пам'ятками історії, архітектури, мистецтва; природними та етнічними особливостями; сучасним життям народу тощо. Туризм відіграє важливу роль в осмисленні власної ідентичності, у відродженні локальних традицій. Для молоді особливо важливим є усвідомлення історико-культурного значення здобутків власної країни, гордості за неї. Основною умовою розвитку культурного туризму є історичний та культурний потенціал країни, рівень забезпечення доступу до нього, а також побутові умови проживання туристів. У число об'єктів культурного туризму входять як історико-культурна спадщина (історичні території, архітектурні споруди і комплекси, зони археологічних розкопок, музеї, народні промисли, обряди, виступи фольклорних колективів), так і сучасна культура (виставки, фестивалі, особливості життя населення: кухня, костюми) [23].

При цьому відзначається, що:

- культурний туризм – самостійний вид туризму, основою якого є історико-культурний потенціал країни, що включає все соціокультурне середовище із традиціями й звичаями, особливостями побутової й господарської діяльності [77];
- культурний туризм – форма пізнання культурної спадщини;
- культурний туризм спрямований на освоєння культурної спадщини (яка розуміється як відображення взаємодії людського співтовариства й природного середовища), дослідження життєво-го досвіду інших людей, їхніх звичаїв, інтелектуальних і творчих досягнень [128];
- культурний туризм відповідає об'єктивним тенденціям гуманізації, перетворення культури на ресурс розвитку цілих територій;
- культурний туризм є однією з нових успішних постіндустріальних технологій, що лежать в основі розвитку туризму в умовах інформаційного

суспільства, та дає змогу створювати нові туристські центри, виявляти, зберігати й успішно використовувати спадщину, давати можливість тисячам і мільйонам людей ознайомитися зі світовим культурним надбанням.

У сучасній науці, як відзначає Г. Річардс, президент Європейської Асоціації з вивчення туризму (ATLAS), існує два підходи щодо визначення культурного туризму.

Перший підхід – «технічний», описує найбільш привабливі для туристів місця. Типовий список визначних пам'яток, які можуть привернути увагу культурних туристів, наданий ECTARC (1998):

- 1) місця археологічних розкопок і музеї;
- 2) архітектура (руїни, знамениті будинки, історичні міста);
- 3) мистецтво, скульптура, ремесла, галереї, фестивалі, події;
- 4) музика й танці (класична, народна, сучасна);
- 5) драма (театри, кіно, драматурги);
- 6) вивчення мови й літератури, події;
- 7) релігійні свята, паломництво;
- 8) культури й субкультури (народні або давнісні).

Другий підхід – концептуальний, характеризує мотив і зміст діяльності культурного туризму. Наприклад, за Макінтошем та Голднером, культурний туризм містить у собі всі аспекти туризму, за якими люди вивчають історію й спадщину інших на-родів, їхній сучасний устрій життя й менталітет [209].

На думку М.Д. Сущинської, культурний туризм як специфічний сектор у системі туризму виокремлюється за трьома напрямками:

– характером діяльності туриста, що полягає в отриманні нового досвіду та вражень для задоволення культурних потреб. Ця ознака формує концептуальну відмінність культурного туризму від інших видів туристської діяльності;

– мотивацією туристів, залучених до культурного туризму. Ця ознака характеризує масштаби та структуру попиту туристів в сфері культурного

туризму;

– характеристикою пропозиції – особливих туристських ресурсів, які втягуються в процес задоволення попиту в сфері культурного туризму.

Залежно від переважаючого використання як базового того чи іншого культурного ресурсу автор виділяє такі види культурного туризму:

- туризм спадщини (культурно-історичний);
- оглядовий (культурно-ознайомлювальний, або екскурсій- ний);
- арт-туризм;
- подієвий культурний туризм;
- креативний культурний туризм;
- екокультурний туризм;
- туризм вражень;
- тематичний туризм.

Г. О. Зінов'єв у статті щодо індустрії туризму в Києві, пише про ефективність розвитку таких видів туризму:

– спеціалізований (ліцензійний науковий – проведення археологічних розкопок на території міста, дослідницьких робіт на базі історико-культурних пам'яток);

- релігійний;
- культурно-пізнавальний;
- етнографічний;
- етнічний (подорож на історичну батьківщину);
- музейний тощо [17].

Як зазначають польські науковці, культурний туризм складається з трьох основних галузей, які в свою чергу поділяються на більш чітко охарактеризовані види. Багато культурно-туристські експедиції також мають змішаний характер з елементами, характерними для окремих видів.

1. Висококультурний туризм – туризм культурної спадщини, музейний туризм, літературний туризм, подієвий туризм (висока культура).

2. Освітній туризм – навчальні поїздки тематичні подорожі, мовні подорожі, поїздка на семінар.

3. Універсальний культурний туризм – міський туризм, сільські та культурні, етнічний, туризм військових об'єктів, туризм промислово-технічних об'єктів, живий історичний туризм, культурний і природний туризм, екзотичний туризм, релігійний та паломницький туризм, кулінарний туризм, хобі-туризм, регіональний туризм, книжковий туризм [56].

Інший поділ заснований на «основні елементи, що складають культурний туризм», тобто культурна спадщина та сучасна культура, і включає дві групи багатотематичних секторів, на які класифікуються різноманітні форми культурного туризму, існуючі та представлені в літературі – як ті, що мають нішевий характер, так і ті, що набувають все більш масового характеру. Поділ не є жорсткою класифікацією, а перелік форм не є, на думку автора поділу, замкнутим, оскільки культурний туризм постійно розвивається і збагачується, а форми проникають і накладаються одна на одну. Сектори такі [54]:

1. Сектори культурного туризму, що розрізняються за маршрутом або місцем подорожі, що дозволяє охоплювати комплексні або різноманітні теми (цим секторам можуть бути призначені вибрані форми у сфері культурної спадщини та сучасної культури або їх елементи на абсолютно добровільній основі): навчальні поїздки / Культурні поїздки (тематичні екскурсії); міський туризм; сільський туризм.

2. Галузі культурного туризму, що розрізняються за тематикою подорожі, що здійснюється:

а) туризм культурної спадщини: археотуризм (археологічний); туризм до історичних будівель (постіндустріальних, релігійних, військових, замків, палаців, міських і сільських будівель, культурних ландшафтів, парків і садів тощо) - включаючи туризм архітектурних стилів; музейний туризм; підводний культурний туризм; етнічний туризм розуміється як: сентиментальний туризм,

родовий туризм, діаспорний туризм, «корінний» туризм – включаючи генеалогічний туризм;

б) сучасний культурний туризм: туризм, пов'язаний із сучасним візуальним мистецтвом: живописом, скульптурою, художніми ремеслами, фотографією, графікою тощо; туризм по об'єктах сучасної архітектури; туризм до об'єктів сучасного мистецтва; клубний туризм; нетрі туризм; індустриальний туризм; туризм в інтерактивні музеї; волонтерський туризм; каучсерфінг; туризм сучасного стилю життя; темний туризм;

в) туризм культурної спадщини та сучасної культури: етнічний туризм розуміється як: екзотичний/племінний/примітивний – включаючи мовний туризм; подієвий туризм; походи до культурно-історичних тематичних парків; паломницький, релігійний туризм, пізнавальний релігійний туризм; біографічний туризм; літературний туризм; кінотуризм; кулінарний туризм, (винний туризм), (пивний туризм); колекціонерський/хобі-туризм; фан-туризм – в тому числі олімпійський, знайомство з національними видами спорту; туризм слідами паранормальних явищ; езотеричний туризм; туризм «малої батьківщини»; еротичний туризм (але не: секс-туризм); творчий туризм; культурний і природний туризм; військовий туризм; туризм до закладів культури; народний культурний туризм [54].

Через різноманіття учасників подорожі з точки зору професійних знань, інтересу до предмету чи бажаних видів дозвілля, теорія культурного туризму поділяє культурних туристів на три основні групи: мотивовані, зацікавлені та культурно привабливі.

Культурно мотивовані (детерміновані) туристи – це люди, які у своїх подорожах керуються поглибленням своїх інтересів. Зазвичай вони мають багато знань про місця, які відвідують. Зазвичай вони зосереджені на «вивченні» спостережуваних явищ або артефактів. Їхні експедиції зазвичай містять менше модулів, які, однак, реалізовані дуже детально.

Туристи, які цікавляться культурою, вважають культурні фактори

головним, але не обов'язково єдиним важливим елементом подорожі. Для них характерне бажання дізнатися про явища та артефакти, про які вони знають поверхнево, або відвідати привабливі місця. Мода часто відіграє важливу роль при виборі місця призначення. Такі люди, як правило, зосереджені на відвідуванні більшої кількості місць і об'єктів за рахунок своїх більш поверхневих знань. Таких людей називають Оглядова екскурсія.

Туристи, яких приваблює культура – це люди, найчастіше індивідуальні мандрівники, які в принципі виходять за межі визначення культурних туристів, оскільки джерелом вибору місць подорожі є не бажання ознайомитися з продуктами культури, а в місці призначення вони зацікавлюються в місцевих культурних цінностях і таким чином стають культурними туристами.

Беручи до уваги ступінь просування в культурних подорожах, К. Бучковська поділяє культурних туристів на три групи:

1) просунуті культурні туристи – це туристи та мандрівники, які вже мають великий досвід культурних подорожей; вони вирізняються значним культурним і навіть професійним знанням окремих тем; мають конкретні туристичні інтереси і відповідно до них обирають цілі, теми, маршрути (екскурсійні) – часто поза торованими шляхами та різними культурними подіями (як у сфері «високої», так і альтернативної культури та окремих проявів поп-культури); організовувати поїздки самостійно або замовляти спеціалізованим туристичним агентствам конкретні поїздки (як правило, екзотичні); подорожувати самостійно або невеликими перевіреними групами; ці люди дуже цікавляться відвіданими місцями; подорожі дають їм додаткові знання та розваги та збагачують досвід подорожі; вони туристи, які не уявляють життя без подорожей; вони мають усі або майже всі бажані риси культурних туристів;

2) проміжні культурні туристи – це туристи, які певний час перебували в культурних поїздках; їх відрізняє середня культурна обізнаність, але значний

туристичний досвід; вже мають певний ступінь цілеспрямованих туристичних інтересів; вони найчастіше обирають подорожі туди й назад і містами – порівняно з культурними туристами-початківцями, їхні туристичні напрямки більш вишукані (вони походять зі списку так званого «must-visit») і беруть участь у заходах не лише поп-культури; деякі поїздки вони організовують самостійно, в інших покладаються на надійних осіб або туристичні агентства; вони зазвичай подорожують у супроводі; ці люди цікавляться відвіданими місцями, накопичуючи не тільки досвід, а й знання; мають послідовно зростаючу кількість бажаних рис культурного туриста; після тривалого та інтенсивного періоду подорожі вони можуть стати просунутими туристами, але вони також можуть залишатися на цьому рівні подорожей назавжди;

3) культурні туристи-початківці – туристи, які тільки починають свою пригоду з культурним туризмом (включаючи дітей, молодь, людей, які раніше не подорожували, сім'ї з дітьми); вони відрізняються базовими культурними знаннями та мінімальним або середнім туристичним досвідом; у них ще немає конкретних мандрівних інтересів – вони знаходяться на стадії мінливого захоплення різними аспектами культури; найчастіше беруть участь у класичних турах туди й назад і містах (відвідані місця стоять на початку списку так званих «must-visit places»), а також беруть участь у поп-культурних заходах; вони не організовують ці поїздки самі – вони покладаються на туристичні агентства або більш досвідчених у цьому плані людей; вони завжди подорожують у супроводі; ці люди цікавляться відвіданими місцями, але спочатку накопичують досвід, а не знання; якщо вони підхоплять «культурний баг» і набудуть певного досвіду подорожей, через деякий час вони перейдуть на рівень проміжних туристів, а якщо цього не станеться – подорожуватимуть час від часу, більше зосереджуючись на розважальному аспекті в місцях і культурних закладах.

Крім трьох зазначених вище груп культурних туристів, існують також туристи, які під час подорожі «причісують» культуру відвідуваних місць, але

зовсім нею не цікавляться [54].

Отже, культурно-пізнавальний туризм – це вид туризму, головною метою якого є пізнання особливостей матеріальної й духовної культури населення територій і місцевостей.

У наступному підрозділі нами буде досліджено місце суспільних туристичних ресурсів у культурно-пізнавальному туризмі.

1.2 Місце суспільних туристичних ресурсів у культурно-пізнавальному туризмі

Усе розмаїття суспільних туристичних ресурсів доцільно об'єднувати у кілька груп: археологічні, архітектурні, науково-пізнавальні й інші, які, у свою чергу, можуть членуватися на окремі підгрупи. Наприклад, серед архітектурних виділяються громадські, сакральні, фортифікаційні тощо.

Суспільні туристичні ресурси – матеріальні об'єкти, що несуть семантичну та естетичну інформацію і можуть використовуватися в екскурсійно-туристичній діяльності для задоволення специфічних соціальних і рекреаційних потреб особистості.

Суспільні ресурси мають різну пізнавальну та естетичну цінність, а тому поділяються на кілька рівнів: місцевий, національний або державний і міжнаціональний або світовий.

Архітектурні споруди, як об'єкти споглядання, переходять до рангу туристичних ресурсів у разі їх унікальності та культурної значимості. Головну роль при цьому відіграє обсяг семантичної інформації, сконцентрованої в об'єкті, його естетична і науково-пізнавальна цінність. Важливим моментом також є рівень подієвості, який дозволяє залучати кілька історико-культурних пластів і перетворювати архітектурні комплекси на вузлові пункти при організації екскурсій та інших видів рекреаційної і туристичної діяльності.

За функціональним призначенням архітектурні споруди, нині залучені до рекреаційно-туристичної діяльності, поділяються на громадські, сакральні, або культові, фортифікаційні, технічні. Вони є основою для організації спеціальних турів, присвячених ознайомленню із окремими сторонами матеріальної культури територіальних громад і цивілізаційних масивів.

На практиці архітектурні споруди із високим рівнем атрактивності досить часто мають подвійне використання. У них розміщуються музеї, готелі, ресторани тощо. У багатьох випадках архітектурні атракції використовуються за прямим призначенням, особливо це стосується сакральних споруд.

Археологічні ресурси відносно зрідка стають визначальним чинником формування туристичних комплексів чи спеціалізованих рекреаційних систем. Але знахідки археологів, зібрані в одному місці, формують музейні експозиції і стають привабливими для сотень тисяч туристів. Таку ж притягальну силу мають і місця, де були зроблені унікальні археологічні відкриття, які проливають світло на історію людства та цивілізацій, здатні викликати в людини певні почуття та переживання.

Літературно-мистецькі, героїко-виховні і науково-пізнавальні туристичні ресурси дуже часто пов'язані з іменами людей, які лишили слід в історії людства, чи знаковими подіями, що супроводжували розвиток культури й історії. Вони опосередковано впливають на формування і потужність туристичних потоків. Їх виділенню в окремі групи сприяє історичний підхід і культурна значимість. Перераховані види ресурсів стимулюють створення музеїв, тематичних парків, стають підґрунтям для виділення музейних місцевостей і комплексів, історико-культурних заповідників (як в Україні) або національних історичних парків (як у США) [44].

Основна мета культурно-пізнавального туризму – ознайомлення з туристськими визначними пам'ятками (пам'ятками історії, архітектури, мистецтва, природними та етнічними особливостями, сучасним життям народу). Базові критерій культурного туризму:

- 1) об'єкт є шедевром людського творчого генія;
- 2) об'єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей в певний період часу або в певному культурному просторі, в архітектурі або в технологіях, в монументальному мистецтві, в плануванні міст або створенні ландшафтів;
- 3) об'єкт є унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації, яка існує до цих пір або вже зникла;
- 4) об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю або ландшафту, які ілюструють значущий період людської історії.
- 5) об'єкт є видатним прикладом людської традиційної споруди, з традиційним використанням землі або моря, будучи зразком культури (або культур) або людської взаємодії з навколишнім середовищем, особливо якщо вона стає вразливою через сильний вплив незворотних змін;
- 6) об'єкт безпосередньо або матеріально пов'язаний з подіями або існуючими традиціями, з ідеями, віруваннями, з художніми або літературними творами і має виняткову світову важливість.

Напрями культурного туризму:

- знайомство з різними історичними, архітектурними або культурними епохами шляхом відвідування архітектурних пам'ятників, музеїв, історичних маршрутів;
- відвідування культурних заходів: відвідування фестивалів (музичних, театральних, кіно), релігійних свят, бою биків, виставок тощо;
- відвідування лекцій, семінарів, курсів;
- участь у фольклорних фестивалях.

Основним принципом розвитку культурного туризму є принцип стійкого розвитку, що має на увазі підтримку місцевої культури, збереження культурних і природних об'єктів та поліпшення життєвого рівня місцевого населення. Туризм, реалізований за принципами стійкого розвитку, є

важливим засобом забезпечення зайнятості населення й економічного розвитку регіону, а також збереження і залучення в соціально-економічний розвиток об'єктів культури.

Види об'єктів культурного туризму:

- археологічні – городища, кургани, залишки стародавніх поселень, стоянок, укріплень, військових таборів, виробництв, іригаційних споруд, шляхів, могильники, культові місця та споруди, мегаліти, наскельні зображення, ділянки історичного культурного шару, поля давніх битв, рештки життєдіяльності первісних людей;

- історичні – будинки, споруди, їхні комплекси (ансамблі), окремі поховання та некрополі, визначні місця, пов'язані з важливими історичними подіями, з життям та діяльністю відомих осіб, культурою та побутом народів;

- монументального мистецтва – твори образотворчого мистецтва, як самостійні (окремі), так і ті, що пов'язані з архітектурними, археологічними чи іншими пам'ятками або з утворюваними ними комплексами (ансамблями);

- архітектурні – історичні центри, вулиці, квартали, площі, архітектурні ансамблі, залишки давнього планування та забудови, окремі архітектурні споруди, а також пов'язані з ними твори монументального, декоративного та образотворчого мистецтва;

- садово-паркового мистецтва – поєднання паркового будівництва з природними або створеними людиною ландшафтами; о ландшафтні - природні території, які мають історичну цінність [50].

Культурно-пізнавальний туризм має свої ресурси. Типи культурно-пізнавальних ресурсів поділяються на предметні та непередметні.

Непередметні культурно-пізнавальні рекреаційні ресурси реалізуються у формі рекреаційних послуг в діяльності музеїв та музеїв-заповідників.

Проміжне становище в класифікації культурно-пізнавальних рекреаційних послуг займають центри народних художніх промислів.

Культурно-пізнавальні ресурси слугують передумовою для організації

Таблиця 1.2.1

Класифікація культурно-пізнавальних рекреаційних ресурсів [6]

Типи культурно-пізнавальних рекреаційних ресурсів	Ресурси
Предметні	<ul style="list-style-type: none"> - різновиди пам'яток історії та культури (пам'ятники археології, історії, архітектури та містобудування, монументального мистецтва) - музеї - музеї-заповідники - музеї-садиби
Непредметні	<ul style="list-style-type: none"> - звичаї - традиції - обряди - фольклор - усна народна творчість

культурно-пізнавальних видів рекреаційних послуг, оптимізують рекреаційну діяльність в цілому, виконуючи досить серйозні виховні функції.

Культурно-історичні об'єкти поділяються на матеріальні та духовні.

Таблиця 1.2.2

Класифікація культурно-історичних об'єктів [6]

Матеріальні культурно-історичні об'єкти	<ul style="list-style-type: none"> - сукупність засобів виробництва; - інші матеріальні цінності суспільства на кожній історичній стадії його розвитку
Духовні культурно-історичні об'єкти	<ul style="list-style-type: none"> - сукупність досягнень суспільства в освіті; - сукупність досягнень суспільства в науці; - сукупність досягнень суспільства в мистецтві; - сукупність досягнень суспільства в літературі; - сукупність досягнень суспільства в організації державного і суспільного життя, в праці і побуті

Фактично не вся спадщина минулого відноситься до культурно-пізнавальних ресурсів.

До них прийнято зараховувати лише ті культурно-історичні об'єкти, які науковими методами досліджені і оцінені, мають суспільне значення і можуть бути використані при існуючих технічних і матеріальних можливостях для

задоволення рекреаційних потреб деякої множини людей протягом певного часу.

Серед культурно-пізнавальних об'єктів провідна роль належить пам'яткам історії та культури, які відрізняються найбільшою привабливістю і на цій основі служать головним засобом задоволення потреб пізнавально-культурної рекреації.

Таблиця 1.2.3

Види пам'яток історії та культури [6]

Види пам'яток	Найменування
Пам'ятки історії	будівлі, споруди, пам'ятні місця і предмети пов'язані - з найважливішими історичними подіями в житті народу - з розвитком науки і техніки, культури і побуту народів - з життям видатних людей держави
Пам'ятки археології	- городища - кургани - залишки стародавніх поселень, укріплень, виробництв, каналів, доріг - стародавні місця поховань - кам'яні статуї - наскальні зображення - старовинні предмети - ділянки історичного культурного шару стародавніх населених пунктів
Пам'ятки містобудування і архітектури	- архітектурні ансамблі і комплекси - історичні центри, квартали, площі, вулиці - залишки стародавньої планування і забудови міст та інших населених пунктів - споруди цивільної, промислової, військової, культової архітектури, народного зодчества - твори монументального, образотворчого, декоративно-прикладного, садово-паркового мистецтва, приміські ландшафти
Пам'ятки мистецтва	До них відносяться твори монументального, образотворчого, декоративно-прикладного та інших видів мистецтва.
Документальні пам'ятки	- акти органів державної влади і управління - письмові і графічні документи, - кіно-, фотодокументи та звукозаписи - стародавні та інші рукописи й архіви - записи фольклору і музики - рідкісні друковані видання

До культурно-історичних передумов рекреаційної галузі можна віднести й інші об'єкти, пов'язані з історією, культурою та сучасною діяльністю людей: оригінальні підприємства промисловості, сільського господарства, транспорту, театри, наукові та освітні установи, спортивні споруди, ботанічні сади, зоопарки, етнографічні та фольклорні пам'ятки, кустарні промисли, народні звичаї, святкові обряди і тощо.

Всі об'єкти, що використовуються в пізнавально-культурній рекреації, поділяються на дві групи: рухомі та нерухомі.

Таблиця 1.2.4

Об'єкти пізнавально-культурної рекреації [6]

Види	Об'єкти пізнавально-культурної рекреації
Рухомі	<ul style="list-style-type: none"> - пам'ятки мистецтва - археологічні знахідки - мінералогічні, ботанічні і зоологічні колекції - документальні пам'ятки - інші речі, предмети і документи, які можна переміщати
Нерухомі	<ul style="list-style-type: none"> - пам'ятники історії, - пам'ятники містобудування і архітектури, - пам'ятники археології - пам'ятники монументального мистецтва - інші споруди, в тому числі і ті пам'ятники мистецтва, які становлять невід'ємну частину архітектури

Споживання рухомих рекреаційних ресурсів пов'язане з відвідуванням музеїв, бібліотек та архівів, де вони зазвичай концентруються.

З позицій пізнавально-культурної рекреації важлива та обставина, що нерухомі об'єкти являють собою самостійні одиночні або групові утворення.

Для оцінки використання культурно-історичних об'єктів за основу беруть типологію за рекреаційною значущістю. За основу типології приймається інформаційна сутність культурно-історичних об'єктів: унікальність, типовість серед об'єктів даного виду, пізнавальне і виховне значення, аттрактивність.

Таблиця 1.2.5

Загальна класифікація культурно-історичних об'єктів [6]

Ознаки	Види
Інформативність культурно-історичних об'єктів для рекреаційних цілей	- ступінь організації об'єкта для показу - місце положення екскурсантів по відношенню до об'єкта огляду
За ступенем організації	- спеціально організовані для показу - неорганізовані для показу
За місцем положення екскурсантів	- інтер'єрні - екстер'єрні

Інформативність культурно-історичних об'єктів для рекреаційних цілей може бути виміряна кількістю необхідного і достатнього часу на їх огляд. Для визначення часу огляду об'єкта необхідна класифікація об'єкта за підставою, яка б відображала тривалість огляду.

За ступенем організації об'єкти поділяються на спеціально організовані і неорганізовані для показу.

Організовані об'єкти вимагають більше часу для огляду, так як вони є метою огляду і складають основу екскурсії.

Неорганізовані об'єкти служать супутнім екскурсії загальним планом, фоном, який охоплюється одним поглядом без детального розгляду.

За місцем положення екскурсантів об'єкти поділяються на інтер'єрні та екстер'єрні. Сумарний час огляду екстер'єрних об'єктів завжди більше часу огляду інтер'єрних об'єктів [6].

Своєрідним путівником туристичними ресурсами світу є перелік видатних культурних та природних об'єктів, що становлять надбання усього людства і перераховані у відповідному списку, складеному під егідою ЮНЕСКО, який носить назву «Світова спадщина ЮНЕСКО» (World Heritage).

Статус об'єкту Світової спадщини дає певні переваги і накладає обов'язки з їх охорони:

- підвищує престиж територій і керуючих ними установ;
- додаткові гарантії збереження і цілісності унікальних природних і

культурних комплексів;

- сприяє популяризації включених до списку об'єктів і розвитку альтернативних видів природокористування, у першу чергу, туризму, особливо екологічного;

- забезпечує пріоритетність у залученні фінансових коштів для підтримки об'єктів світової культурної і природної спадщини;

- сприяє організації моніторингу і контролю за станом збереження природних і культурних об'єктів.

Головна мета списку Світової спадщини – зробити відомими і захистити об'єкти, які є унікальними у своєму роді. Для цього, та через прагнення до об'єктивності, були складені оціночні критерії. На початку формування переліку (з 1978 року) існували тільки критерії для об'єктів культурної спадщини – цей список налічував шість пунктів. Потім для відновлення рівноваги між різними регіонами і країнами світу з'явилися природні об'єкти і для них було розроблено перелік критеріїв із чотирьох пунктів. І, нарешті, у 2005 році, всі ці критерії були зведені воедино, і тепер кожен об'єкт Світової спадщини має в своєму описі хоч би один з них.

Культурні критерії:

- 1) об'єкт є шедевром людського творчого генія;
- 2) об'єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей у даний період часу або в певному культурному просторі, в архітектурі або в технологіях, у монументальному мистецтві, у плануванні міст або створенні ландшафтів;

- 3) об'єкт є унікальним або, принаймні, винятковим для культурної традиції або цивілізації, яка існує до цих пір або вже зникла;

- 4) об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю чи ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії;

- 5) об'єкт є видатним прикладом людської традиційної споруди, з

традиційним використанням землі або моря, будучи зразком культури (або культур) або людської взаємодії з навколишнім середовищем, особливо якщо вона стає вразливою через сильний вплив безповоротних змін;

б) об'єкт безпосередньо або матеріально пов'язаний із подіями або існуючими традиціями, з ідеями, віруваннями, з художніми або літературними творами і має виняткову світову важливість (на думку експертів ЮНЕСКО цей критерій повинен переважно використовуватися разом з яким-небудь ще критерієм або критеріями).

Природні критерії:

7) об'єкт є природним феноменом або простором виняткової природної краси й естетичної важливості;

8) об'єкт є видатним зразком головних етапів геологічної історії Землі, зокрема, пам'яткою минулого, символом геологічних процесів, що відбуваються при розвитку рельєфу, має знакові геоморфологічні чи фізико-географічні особливості;

9) об'єкт є видатним зразком екологічних або біологічних процесів, що відбуваються в еволюції і розвитку тваринного світу, берегових і морських екосистем та рослинних і тваринних екосистем.

10) об'єкт включає найбільш важливе або значне природне місце існування біологічних видів і придатне для збереження в його межах біологічного різноманіття, зокрема зникаючих видів, має виняткову світову цінність з погляду науки і охорони навколишнього середовища [44].

У списку світової спадщини ЮНЕСКО станом на 2023 рік налічується 502 об'єкти. Разом це становить 43,39 % від загальної кількості об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО. 449 об'єктів внесені до списку за культурними критеріями, причому 143 з них визнані шедеврами людського генія (критерій 1), 48 об'єктів включені за природними критеріями, 31 з них визнані природним феноменом виняткової краси та естетичної важливості (критерій 7) і ще 9 об'єктів включені за змішаними критеріями. 4 об'єкти зі списку

перебувають під загрозою [59].

В Україні 7 таких об'єктів. світової спадщини ЮНЕСКО

– Київ: собор Святої Софії та прилеглі чернечі будівлі, Києво-Печерська лавра;

– ансамбль історичного центру Львова;

– Дуга Струве;

– букові праліси Карпат та давні букові ліси;

– резиденція митрополитів Буковини і Далмації;

– дерев'яні церкви карпатського регіону Польщі і України;

– Херсонес Таврійський.

У наступному підрозділі нами буде особливості управління охороною культурної спадщини.

1.3 Туризм та управління охороною культурної спадщини

З давніх часів однією з вирішальних мотивацій здійснення туристичної подорожі, незалежно від її мети, було знайомство з природними умовами та історично-культурними об'єктами обраного регіону. Сьогодні практично неможливо виділити чисті форми і види сучасного туризму, оскільки, відвідуючи ту чи іншу країну або регіон, турист прагне використати подорож з максимальною ефективністю, познайомитися при цьому з наявними пам'ятками.

За останні два десятиріччя знайомство з пам'ятками історії та культури із супутньої функції перетворилося на окремий сектор туристичної галузі. У науковій і популярній літературі зустрічаються різні підходи та трактування цього виду туризму, зокрема як «культурний», «культурно-історичний», «історично-культурний», «спадщини». Усі вони за суттю збігаються, однак вдалою і ґрунтовною видається концепція історично-культурної спадщини,

або коротко – туризм спадщини. За визначенням Світової конвенції спадщини [60] ЮНЕСКО «Спадщина – це наш здобуток з минулого, з яким ми живемо сьогодні і який передаємо майбутнім поколінням, культурна та природна спадщина є неповторним джерелом життя та натхнення».

У культурному контексті спадщина включає як матеріальні, так і нематеріальні елементи – витвори мистецтва, історичні пам'ятки, споруди, пам'ятки архітектури, філософію, традиції, історичні заходи, особливості побуту, літературу, фольклор, групи будівель та місцевості тощо.

Природна спадщина включає парки, гори, річки, острови, геологічні формування, природні регіони, флору, фауну, регіони, що є природним середовищем для видів, які знаходяться під загрозою зникнення. Але природна спадщина має також і культурний компонент оскільки її значимість залежить від суб'єктивної оцінки кожної особи [15].

Розвиток індустрії подорожувань здатен стимулювати інтерес громадян (споживачів туристичного продукту) до матеріальних та нематеріальних об'єктів національної культурної спадщини, а відтак – до вивчення традицій, літератури, історії відповідного народу. З іншого боку, національна культурна спадщина, якщо вона є популярною у світі, здатна стимулювати розвиток сфери туризму. Насамперед це проявлятиметься через реалізацію інвестиційних проєктів з розбудови готельно-туристичної, відпочинкової, ресторанної та транспортної інфраструктури, що врешті-решт каталізує економічне зростання та підвищення якості життя місцевого населення.

Зважаємо на те, що значною мірою з популяризацією національної культурної спадщини пов'язана туристична діяльність. Здійснюючи мандрівки, туристи нерідко відвідують різноманітні екскурсії, які здебільшого пов'язані з оглядом і вивченням об'єктів культурної спадщини. Національну культурну спадщину в контексті нашого дослідження слід розуміти як сукупність успадкованих від попередніх поколінь об'єктів культурної спадщини, у тому числі матеріальних і нематеріальних, що є одночасно

результатом духовної та матеріальної діяльності. У межах реалізації національної культурної політики кожна держава намагається вживати заходів зі збереження та популяризації національної культурної спадщини як всередині країни, так і на світовій арені. Указана робота є елементом патріотичного виховання громадян, просування оригінальних ідей і технологій, національної самоідентичності, а також потужним засобом захисту та просування національних інтересів [16].

Державне управління у сфері охорони культурної спадщини покладається на Кабінет Міністрів України, спеціально уповноважені органи охорони культурної спадщини.

До спеціально уповноважених органів охорони культурної спадщини (далі – органи охорони культурної спадщини) належать:

- центральний орган виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини;
- орган охорони культурної спадщини Ради міністрів Автономної Республіки Крим;
- органи охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій;
- органи охорони культурної спадщини районних державних адміністрацій; органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування.

Органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування населених пунктів, занесених до Списку історичних населених місць України, утворюються органами місцевого самоврядування за погодженням із центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини.

Органи охорони культурної спадщини місцевого самоврядування, підконтрольні відповідним органам виконавчої влади.

Рішення (розпорядження, дозволи, приписи, постанови) органів охорони культурної спадщини, прийняті в межах їхньої компетенції, є обов'язковими

для виконання юридичними і фізичними особами.

Рішення (розпорядження, дозволи, приписи, постанови) центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини, прийняті в межах його компетенції, є обов'язковими для виконання органами охорони культурної спадщини.

Рішення органів охорони культурної спадщини, що суперечать Конституції України, іншим актам законодавства, рішенням Конституційного Суду України та актам міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, можуть бути скасовані центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини [30].

До повноважень Кабінету Міністрів України у сфері охорони культурної спадщини належить:

- здійснення державної політики; здійснення державного контролю;
- занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та внесення змін до нього щодо пам'яток національного значення;
- подання у відповідні міжнародні інстанції пропозиції про занесення пам'ятки до Списку всесвітньої спадщини;
- надання дозволу на переміщення (перенесення) пам'ятки національного значення;
- затвердження Списку історичних населених місць України та змін, внесених до нього;
- оголошення ансамблів і комплексів пам'яток заповідниками чи музеями-заповідниками;
- затвердження нормативів і методик грошової оцінки пам'ятки.

До повноважень центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини належить:

- контроль за виконанням цього Закону, інших нормативно-правових актів про охорону культурної спадщини;

- реалізація державної політики з питань охорони культурної спадщини;
- розроблення, затвердження та погодження нормативно-правових актів, розроблення та погодження державних програм охорони культурної спадщини; ведення Державного реєстру нерухомих пам'яток України, здійснення координації та контролю за паспортизацією нерухомих об'єктів культурної спадщини;
- координація робіт з виявлення, дослідження та документування об'єктів культурної спадщини, ведення списків цих об'єктів;
- подання Кабінету Міністрів України пропозицій про занесення об'єктів культурної спадщини національного значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та про внесення змін до нього щодо пам'яток національного значення;
- занесення об'єктів культурної спадщини місцевого значення до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та внесення змін до нього щодо пам'яток місцевого значення;
- подання Кабінету Міністрів України пропозиції про переміщення (перенесення) пам'ятки національного значення;
- надання дозволу на переміщення (перенесення) пам'яток місцевого значення;
- забезпечення юридичним і фізичним особам доступу до інформації, що міститься у Державному реєстрі нерухомих пам'яток України;
- подання Кабінету Міністрів України пропозицій про затвердження Списку історичних населених місць України та про внесення змін до нього;
- оголошення топографічне визначених територій чи водних об'єктів, в яких містяться об'єкти культурної спадщини або можлива їх наявність, охоронюваними археологічними територіями;
- забезпечення публікації Державного реєстру нерухомих пам'яток України та внесення до нього змін;

- визначення меж територій пам'яток національного значення та затвердження їх зон охорони, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених місць;

- затвердження державних норм та правил з питань охорони культурної спадщини, а щодо пам'яток архітектури та містобудування – спільно з центральним органом виконавчої влади з питань будівництва, містобудування та архітектури;

- здійснення нагляду за виконанням робіт з дослідження, консервації, реабілітації, реставрації, ремонту, пристосування й музеєфікації пам'яток та інших робіт на пам'ятках;

- встановлення режиму використання пам'яток національного значення, їхніх територій, зон охорони, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених місць;

- здійснення науково-методичного керівництва у питаннях охорони культурної спадщини, затвердження методик та правил дослідження об'єктів культурної спадщини;

- погодження програм та проектів містобудівних, архітектурних та ландшафтних перетворень, будівельних, меліоративних, шляхових, земляних робіт на пам'ятках національного значення, їх територіях, у зонах охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць тощо;

- надання дозволів на проведення робіт на пам'ятках національного значення, їхніх територіях та в зонах охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць;

- видання розпоряджень та приписів щодо охорони пам'яток національного значення, припинення робіт на цих пам'ятках, їхніх територіях та в зонах охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць;

- надання дозволів на відновлення земляних робіт;

- погодження відчуження або передачі пам'яток національного значення їхніми власниками чи уповноваженими ними органами іншим особам у володіння, користування або управління;
- здійснення функцій управління заповідниками, музеями-заповідниками, що перебувають у державній власності, відповідно до закону;
- погодження охоронних договорів на пам'ятки національного значення;
- затвердження правил встановлення та утримання охоронних дощок,
- охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок на пам'ятках або в межах їхніх територій, затвердження їхніх зразків;
- застосування фінансових санкцій за порушення цього Закону;
- формування і розміщення державного замовлення, укладення з цією метою контрактів на виявлення, дослідження, консервацію, реставрацію, реабілітацію, музеєфікацію, ремонт, пристосування пам'яток та інші заходи щодо охорони культурної спадщини;
- здійснення інших повноважень відповідно до закону.

Повноваження інших органів охорони культурної спадщини [30].

1. До повноважень органу охорони культурної спадщини Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій відповідно до їхньої компетенції належить:

- здійснення контролю за виконанням цього Закону, інших нормативно-правових актів про охорону культурної спадщини;
- подання пропозицій центральному органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України та про внесення змін до нього;
- забезпечення юридичним і фізичним особам доступу до інформації, що міститься у витягах з Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а

також надання інформації щодо програм та проектів будь-яких змін у зонах охорони пам'яток та в історичних ареалах населених місць;

- визначення меж територій пам'яток місцевого значення та затвердження їхніх зон охорони;

- встановлення режиму використання пам'яток місцевого значення, їхніх територій, зон охорони;

- забезпечення захисту об'єктів культурної спадщини від загрози знищення, руйнування або пошкодження;

- забезпечення виготовлення, складання і передачі центральному органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини наукової документації з описами та фіксацією об'єктів культурної спадщини, а в разі отримання дозволу на їх переміщення (перенесення) – демонтаж із них елементів, які становлять культурну цінність, з метою збереження;

- організація розроблення та погодження відповідних програм охорони культурної спадщини;

- погодження відповідних програм та проектів містобудівних, архітектурних і ландшафтних перетворень, будівельних, меліоративних, шляхових, земляних робіт, реалізація яких може позначитися на стані пам'яток місцевого значення, їх територій і зон охорони, та виконання інших повноважень, делегованих центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини відповідно до закону;

- надання дозволів на проведення робіт на пам'ятках місцевого значення (крім пам'яток археології), їхніх територіях та в зонах охорони, реєстрація дозволів на проведення археологічних розвідок, розкопок;

- видання розпоряджень та приписів щодо охорони пам'яток місцевого значення, припинення робіт на пам'ятках, їхніх територіях та в зонах охорони, якщо ці роботи проводяться за відсутності затверджених або погоджених з відповідним органом охорони культурної спадщини програм та проектів, передбачених цим Законом дозволів або з відхиленням від них;

- надання відповідних дозволів на відновлення земляних робіт;
 - погодження відчуження або передачі пам'яток місцевого значення їхніми власниками чи уповноваженими ними органами іншим особам у володіння, користування або управління;
 - укладення охоронних договорів на пам'ятки;
 - здійснення функцій управління заповідниками, музеями-заповідниками, що перебувають відповідно у державній та комунальній власності, згідно із законом;
 - подання пропозиції центральному органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини про занесення відповідної території до Списку історичних населених місць України;
 - застосування фінансових санкцій за порушення цього Закону;
 - забезпечення в установленому законодавством порядку виготовлення, встановлення та утримання охоронних дощок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок на пам'ятках або в межах їхніх територій;
 - інформування центрального органу виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини про пошкодження, руйнування, загрозу або можливу загрозу пошкодження, руйнування пам'яток, що знаходяться на їх території. Ці повноваження можуть бути делеговані органам охорони культурної спадщини районних державних адміністрацій, органам охорони культурної спадщини місцевого самоврядування за погодженням з центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини відповідно до закону;
 - здійснення інших повноважень відповідно до закону.
2. До повноважень органів охорони культурної спадщини районних державних адміністрацій, органів охорони культурної спадщини місцевого самоврядування відповідно до їх компетенції належить:
- забезпечення виконання цього Закону, інших нормативно-правових

актів про охорону культурної спадщини на відповідній території;

- подання пропозицій органу охорони культурної спадщини вищого рівня про занесення об'єктів культурної спадщини до Державного реєстру нерухомих пам'яток України, внесення змін до нього та про занесення відповідної території до Списку історичних населених місць України;

- забезпечення юридичним і фізичним особам доступу до інформації, що міститься у витягах з Державного реєстру нерухомих пам'яток України, а також надання інформації щодо програм та проектів будь-яких змін у зонах охорони пам'яток та в історичних ареалах населених місць;

- забезпечення дотримання режиму використання пам'яток місцевого значення, їх територій, зон охорони;

- забезпечення захисту об'єктів культурної спадщини від загрози знищення, руйнування або пошкодження;

- організація розроблення відповідних програм охорони культурної спадщини;

- надання висновків щодо відповідних програм та проектів містобудівних, архітектурних і ландшафтних перетворень, будівельних, меліоративних, шляхових, земляних робіт на пам'ятках місцевого значення та в зонах їх охорони, на охоронюваних археологічних територіях, в історичних ареалах населених місць, а також програм та проектів, реалізація яких може позначитися на стані об'єктів культурної спадщини;

- організація відповідних охоронних заходів щодо пам'яток місцевого значення та їх територій у разі виникнення загрози їх пошкодження або руйнування внаслідок дії природних факторів чи проведення будь-яких робіт;

- видання розпоряджень та приписів щодо охорони пам'яток місцевого значення, припинення робіт на цих пам'ятках, їх територіях та в зонах охорони, якщо ці роботи проводяться за відсутності затверджених або

- погоджених з відповідним органом охорони культурної спадщини програм та проектів, передбачених цим Законом дозволів або з відхиленням

від них ;

- надання висновків щодо відчуження або передачі пам'яток місцевого значення їх власниками чи уповноваженими ними органами іншим особам у володіння, користування або управління;

- укладення охоронних договорів на пам'ятки в межах повноважень, делегованих органом охорони культурної спадщини вищого рівня відповідно до закону;

- забезпечення в установленому законодавством порядку виготовлення, встановлення та утримання охоронних дощок, охоронних знаків, інших інформаційних написів, позначок на пам'ятках або в межах їх територій;

- підготовка пропозицій та проектів розпоряджень щодо проведення робіт з консервації, реставрації, реабілітації, музеєфікації, ремонту та пристосування об'єктів культурної спадщини, відповідного використання пам'яток та подання їх на розгляд відповідному органу виконавчої влади;

- популяризація справи охорони культурної спадщини на відповідній території, організація науково-методичної, експозиційно-виставкової та видавничої діяльності у цій сфері;

- виконання функції замовника, укладення з цією метою контрактів на виявлення, дослідження, консервацію, реставрацію, реабілітацію, музеєфікацію, ремонт, пристосування об'єктів культурної спадщини та інші заходи щодо охорони культурної спадщини;

- підготовка пропозицій до програм соціально-економічного розвитку відповідної території і проектів місцевого бюджету та подання їх на розгляд відповідному органу виконавчої влади;

- надання висновків щодо відведення земельних ділянок, у тому числі тих, що призначаються для сільськогосподарських потреб, погодження зміни землевласника, землекористувача – в межах повноважень визначених органом охорони культурної спадщини вищого рівня;

- інформування органів охорони культурної спадщини вищого рівня про пошкодження, руйнування, загрозу або можливу загрозу пошкодження,
- руйнування пам'яток, що знаходяться на їх території;
- участь в організації підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників у сфері охорони культурної спадщини;
- організація досліджень об'єктів культурної спадщини, які потребують рятівних робіт;
- застосування фінансових санкцій за порушення цього Закону;

3. Голови обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій та сільські, селищні, міські голови призначають на посаду і звільняють з посади керівників відповідних органів охорони культурної спадщини за погодженням з органом охорони культурної спадщини вищого рівня відповідно до закону.

Науково-методичні ради, консультативні ради з питань охорони культурної спадщини.

1. Для розгляду наукових рекомендацій та пропозицій щодо розроблення основних напрямів розвитку охорони культурної спадщини, обговорення найважливіших програм, проектів з питань охорони культурної спадщини центральний орган виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини, орган охорони культурної спадщини Ради міністрів Автономно Республіки Крим створюють науково-методичні ради з провідних учених і висококваліфікованих фахівців-практиків.

2. Для погодженого вирішення питань щодо охорони культурної спадщини на територіях областей, міст Києва та Севастополя, інших населених пунктів органи охорони культурної спадщини обласних, Київської та Севастопольської міських, районних державних адміністрацій можуть створювати консультативні ради з провідних учених і висококваліфікованих фахівців-практиків.

Консультативні ради діють на підставі типового положення, що

затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини [30].

Залучення фахівців та населення до охорони культурної спадщини

Органи охорони культурної спадщини можуть залучати до роботи за їхньою згодою досвідчених фахівців у сфері охорони культурної спадщини, а також громадян на правах громадських інспекторів для спостереження за станом зберігання та використання пам'яток, їхніх територій і зон охорони, охоронюваних археологічних територій, історичних ареалів населених місць.

Органи охорони культурної спадщини можуть винагороджувати залучуваних фахівців та громадян на правах громадських інспекторів, а також відшкодовувати їм витрати, пов'язані з виконанням доручень щодо охорони культурної спадщини, за рахунок коштів, призначених для фінансування охорони культурної спадщини в порядку, що встановлюється центральним органом виконавчої влади у сфері охорони культурної спадщини.

Доступ до об'єктів культурної спадщини.

Право безумовного доступу до об'єктів культурної спадщини з метою їхнього обстеження, ознайомлення зі станом зберігання, характером та й способом використання, ведення реставраційних робіт, одержання відповідних даних, наукового вивчення мають особи, уповноважені на це органами охорони культурної спадщини.

Власник об'єкта культурної спадщини або уповноважений ним орган, особа, яка набула права володіння, користування чи управління, виконавець реставраційних робіт зобов'язані допускати уповноважених органами охорони культурної спадщини осіб для виконання ними своїх обов'язків до об'єктів культурної спадщини та на їхню територію.

Сприяння органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування діяльності щодо охорони культурної спадщини.

Органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування сприяють:

1) діяльності Українського товариства охорони пам'яток історії та

культури, інших громадських, науково-дослідних, проектних організацій, установ та підприємств різних форм власності щодо охорони культурної спадщини;

2) підприємствам будівельних матеріалів і виробів, спеціалізованим організаціям та майстерням щодо виконання робіт з ремонту, реставрації, реабілітації пам'яток;

3) підготовці фахівців з охорони культурної спадщини.

Участь підприємств, закладів науки, освіти та культури, громадських організацій, громадян в охороні культурної спадщини

Підприємства усіх форм власності, заклади науки, освіти та культури, громадські організації, громадяни сприяють органам охорони культурної спадщини в роботі з охорони культурної спадщини, можуть встановлювати шефство над об'єктами культурної спадщини з метою забезпечення їх збереження, сприяють державі у здійсненні заходів з охорони об'єктів культурної спадщини і поширенні знань про них, беруть участь у популяризації культурної спадщини серед населення сприяють вивченню пам'яток дітьми та молоддю, залучають громадян до її охорони.

Українське товариство охорони пам'яток історії та культури сприяє залученню широких верств населення до участі в охороні культурної спадщини, здійснює пропаганду культурної спадщини і законодавства про її охорону, громадський контроль за її збереженням, використанням, консервацією, реставрацією, реабілітацією, музеєфікацією та ремонтом, сприяє роботі органів охорони культурної спадщини.

Незалежні групи спеціалістів з ініціативи об'єднань громадян, органів охорони культурної спадщини, а також інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за рахунок їх власних коштів або на громадських засадах можуть здійснювати громадську експертизу з питань охорони культурної спадщини. Висновки даної експертизи можуть враховуватися органами виконавчої влади та органами місцевого

самоїрядування при прийнятті відповідних рішень згідно із законом.

Екскурсійне відвідування пам'яток. Органи охорони культурної спадщини забезпечують по можливості вільний доступ до пам'яток з метою їхнього екскурсійного відвідування, якщо вони вважаються придатними для цього. Власник пам'ятки або уповноважений ним орган, особа, яка набула права володіння, користування чи управління, зобов'язані за погодженням з органами охорони культурної спадщини організувати такий доступ. Порядок цього доступу встановлюється охоронними договорами [30].

У наступному розділі нами будуть досліджені сучасний стан та перспективи розвитку культурно-пізнавального туризму в Рівненській області.

РОЗДІЛ 2. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПІСЛЯВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ КУЛЬТУРНО-ПІЗНАВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ В РІВНЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Оцінка туристичного потенціалу Рівненської області

Рівненщина була і є туристичним регіоном. Саме тому туристична галузь у Стратегії розвитку Рівненської області до 2027 року [45] є однією з пріоритетних і розрахована на 7 років. Вона включає в себе промоцію регіону через активізацію спортивного, подієвого, історичного та гастрономічного туризму, агротуризму у «зелених садибах», і стилізованих етнопоселень, де можна навчитися давніх ремесел, і веломаршрутів, котрі з кожним роком облагороджують й розбудовують. На часі – відкриття нових продуктів та об'єктів для мандрівників. Їх об'єднала «Рівненщина туристична», що стала частиною інфраструктурного хабу, який створюється у регіоні.

Розроблена концепція «Рівненщина туристична», оновлено бренд-бук, сайт RIVNE.TRAVEL, туристичні продукти. У цій концепції виділено три основні блоки, які посилюють сильні сторони краю та впливають на розвиток туризму. Це – зміна балансу між виїзним та внутрішнім туризмом, інтерес міжнародних донорів до проєктів туристичного спрямування, зростання попиту на креативний туристичний продукт.

На початку 2020 р. підписано розпорядження про оголошення його Роком промоції культурної спадщини Рівненської області. 2020 р. був знаменний 500-річчям з часу створення Нобельського Євангелія, ювілеями культурних центрів – Дубна та Острога, а також 560-річчям з дня народження Костянтина Острозького. Відтак, основними цілями визначено розширення асортименту туристичних продуктів, роботу над підвищенням потенціалу надавачів туристичних послуг, промоцію туристичних продуктів [34].

Туристично успішними для розвитку Рівненщини можуть стати проєкти-магніти. Серед них – мультифункціональна арена на вулиці Макарова у Рівному, Міжнародний аеропорт «Рівне», туристичний комплекс «Дубенський замок», Тараканівський форт, науково-інноваційний парк INN CITY на базі Національного університету водного господарства. Вони дадуть змогу розвивати подієвий, історичний та спортивний туризм. А поєднання духовного та фестивального туризму ще більше розкриє потенціал «Рівненщини туристичної». Адже Рівненщина має доволі значний рекреаційний потенціал різноманітних природних рекреаційних ресурсів (кліматичних, біологічних, гідрологічних, ландшафтних, джерел мінеральних вод, лікувальних грязей тощо), який здатен задовольнити різноманітні потреби як вітчизняних, так й іноземних туристів.

Станом на 1 січня 2020 р. площа лісів області складає 805,8 тис. га, лісистість – 40,2 %. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) нараховує 315 природно-заповідних об'єктів загальною площею 199,5 тис. га, при цьому відсоток заповідності складає 9,95%.

ПЗФ області представляють: Рівненський природний заповідник (площа – 47046,8 га); національні природні парки – 2 (площа – 30767,11 га); регіональні ландшафтні парки – 3 (площа – 58708 га); заказники загальнодержавного значення – 13 (площа – 16720 га) та місцевого значення – 113 (площа – 50713 га); пам'ятки природи загальнодержавного значення – 8 (площа – 420,2 га) та місцевого значення – 62 (площа – 394,4234 га); зоологічний парк загальнодержавного значення – 1 (площа – 11,6 га); дендрологічний парк загальнодержавного значення – 1 (площа – 29,5 га); парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення – 2 (площа – 39 га) та місцевого значення – 13 (площа – 137,1962 га); заповідні урочища – 96 (площа – 3328,6 га).

На території області протікає 171 річка загальною довжиною 4,5 тис. км, загальна довжина яких складає 4459 км, з них одна велика – Прип'ять, шість

середніх (Стир, Іква, Горинь, Случ, Ствига, Льва) та 164 малі річки. На території області протікають 18 річок міжобласного та міждержавного значення, всі річки належать до басейну правої притоки Дніпра – річки Прип'ять. В області нараховується 150 озер, загальна площа яких становить 29,5 кв. км, сумарний об'єм води – майже 93,1 млн куб. метрів. Серед найбільших озер області – Нобель (4,99 кв. км), Біле (4,53 кв. км), Острівське (1,12 кв. км). Розміщено 12 водосховищ, загальною площею 29,3 тис. га, сумарним об'ємом води 46,8 млн куб. метрів. Найбільші водосховища – Хрінницьке (на річці Стир) і Млинівське (на річці Іква). На території області знаходиться 1688 ставків, які займають площу 8,5 тис. га і акумулюють 93,4 млн куб. метрів води. Понад тисячу водойм передано на умовах оренди для рибогосподарських потреб.

У 2014-2020 рр. в області здійснено комплекс заходів з розвитку туризму, становлення місцевого туристичного продукту та формування позитивного туристичного іміджу Рівненщини. Це одна з перших областей в Україні, яка розпочала впровадження світової практики розвитку Зелених шляхів (Green Ways).

Досягнення Рівненщини – ефективний процес стратегічного планування, який завершився прийняттям єдиної в Україні Стратегії розвитку туризму Зеленого шляху «Медове коло» на 2018-2022 рр. Цей документ є дорожньою картою для Березнівського, Гощанського, Костопільського, Корецького та Рівненського районів, який увійде до європейської мережі Зелених шляхів.

Розпочато роботу із розвитку мережі туристичних маршрутів – працює експертна комісія з проведення маркування та знакування туристичних маршрутів області, промарковано 5 маршрутів загальною протяжністю понад 400 км: «Поліська січ», «Велика пригода у національному природному парку Дермансько-Острозький», «Валерина стежка», «Горинський берег», «Велопарк «Ремельський» [34].

Започатковано процес впровадження інноваційного досвіду створення туристичних інформаційних офісів. В області працює 6 туристичних інформаційних офісів у містах Рівне, Острог, Сарни, Корець, смт Володимирець та Дубенському районі.

Одним з вагомих досягнень Рівненщини є її маркетингова кампанія, спрямована на активізацію туристичних потоків територією області. Так, колекційна туристична гра-квест «На власні очі» – найяскравіша в Україні маркетингова кампанія, яка дозволила значно підвищити інтерес до туристичного потенціалу області та активізувати внутрішні подорожі. Загальне інформаційне охоплення гри – більше 8 тис. осіб.

Туристичний потенціал області представлено на 17-ти всеукраїнських та міжнародних виставках. Проведено 8 інфотурів для представників місцевих та всеукраїнських засобів масової інформації, загальний щорічний тираж видань із публікаціями становить 2 млн екземплярів. Відеролик про Рівненщину щороку транслюються на всіх напрямках потягів Інтер Сіті. Середній щорічний трафік пасажирів – 260 тис. осіб.

З метою підтримання культурної спадщини в області функціонує існує широка інфраструктура культурних закладів, понад 3000 пам'яток історії, культури та архітектури, регіон зберіг автентичну історико-культурну спадщину Полісся і Волині, що дозволяє розвивати рекреаційний, історичний, екологічний та інші види туризму [13].

У м. Рівне діють два театри (музично-драматичний і театр ляльок) та обласна філармонія. В переліку історичних міст країни, затверджених Указом Президента України, вказані 13 міст Рівненщини: міста Рівне, Дубно, Корець, Острог, Дубровиця, Радивилів, Березне, селища міського типу, Володимирець, Гоща, Клевань, Мізоч, Млинів, Степань. Рівненська область нараховує 108 туристичних підприємств. Кількість туристів, які відвідали Рівненську область, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності за 2014-2020 рр., наведені в таблиці 2.1.1.

У табл. 2.1.1 наведено показники кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в Рівненській області, 2000-2020 рр.

Таблиця 2.1.1

Показники кількості туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в Рівненській, 2000-2020 рр., осіб [11]

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2000	30243	2040	2791	25412
2001	32781	2117	3351	27313
2002	39442	3352	4312	31778
2003	41940	2241	5663	34036
2004	46849	2999	5723	38127
2005	50413	3108	5565	41740
2006	55318	3528	8206	43584
2007	57780	3685	10752	43343
2008	58383	2600	8154	47629
2009	44090	1221	5560	37309
2010	39702	1341	6455	31906
2011	9490	65	5065	4360
2012	13473	6	7773	5694
2013	13545	5	8311	5229
2014	8936	–	7502	1434
2015	6640	1	5403	1236
2016	9022	–	7572	1450
2017	11168	–	9833	1335
2018	22027	–	20347	1680
2019	31425	–	28737	2688
2020	19269	3	17976	1290
Відхилення абсолютне 2020 р. до 2019 р. (±)	-12156	–	-10761	-1398
Відхилення відносне 2020 р. до 2019 р., %	-38,7	–	-37,4	-52,0
Відхилення абсолютне 2020 р. до 2018 р. (±)	-2758	–	-2371	-390
Відхилення відносне 2020 р. до 2018 р., %	-12,5	–	-11,6	-23,2

Як свідчать дані табл. 2.1.1 у Рівненській області у 2020 р. порівняно із 2019 р. загальна кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами у 2020 р. порівняно з 2019 р. зменшилася на 12,1 тис. осіб (38,7%) та на 2,8 тис. осіб (12,5 %) порівняно з 2018 р. У свою чергу змінилася структура туристів. Так, у 2020 р. частка внутрішніх туристів скоротилася на 1,4 тис. осіб (52,0 %) порівняно з 2019 р. та 390 осіб (23,2 %) порівняно з 2018 р. Частка виїзних туристів у 2020 р. скоротилася на 10,8 тис. осіб (37,4 %) порівняно з 2019 р. та 2,4 тис. осіб (11,6 %).

У табл. 2.1.2 та 2.1.2 наведено показники розподілу туристів, обслугованих турагентами та турператорами, за метою поїздки та видами туризму в Україні та Житомирській області у 2018-2020 рр. (юридичні особи).

Як свідчать дані табл. 2.1.2 та 2.1.3 основною метою поїздки та видом туризму в Рівненській області є дозвілля, відпочинок та лікування.

Таблиця 2.1.2

Показники розподілу туристів, обслугованих турагентами та туроператорами, за метою поїздки та видами туризму в Україні та Рівненській області у 2018-2020 рр. (юридичні особи) [14]

(осіб)

Показники	Обслуговано туристів, усього	У тому числі за метою поїздки					
		служба, ділова, навчання	дозвілля, відпочинок	лікування	спортивний туризм	спеціалізований туризм	інші
2018 р.							
Україна	3957623	211794	3671415	61303	3352	1821	7938
Рівненська	5801	1	5781	19	–	–	–
2019 р.							
Україна	5319952	267513	4963974	55998	3953	21332	7182
Рівненська	9494	2	9488	4	–	–	–
2020 р.							
Україна	1957410	59627	1871767	14603	1165	4557	5691
Рівненська	5186	–	5186	–	–	–	–

Таблиця 2.1.3

Показники розподілу туристів, обслугованих турагентами, за метою поїздки та видами туризму в Україні та Рівненській області у 2018-2020 рр.

(фізичні особи підприємці) [14]

(осіб)

Показники	Обслуговано туристів, усього	У тому числі за метою поїздки					
		служба, ділова, навчання	дозвілля, відпочинок	лікування	спортивний туризм	спеціалізований туризм	інші
2018 р.							
Україна	599824	5090	574762	19003	387	155	427
Рівненська	16226	–	16215	–	11	–	–
2019 р.							
Україна	812145	3658	797671	9931	293	197	395
Рівненська	588	–	588	–	–	–	–
2020 р.							
Україна	402868	1571	397504	3318	373	27	75
Рівненська	14083	–	14082	–	–	–	1

Становлення туристичної галузі на Рівненщині має важливе значення і для соціально-економічного розвитку області. Зокрема, внесок туристичних підприємств у розбудову економіки проявляється у вигляді економічного і соціального ефектів від їх функціонування. Економічний ефект проявляється у величині надходжень до бюджетів обласного та державного значень, обсягах інвестиційних вкладень у розбудову інфраструктури галузі; а соціальний – у покращенні добробуту суспільства.

Становлення і розвиток туризму в регіоні має більший соціальний ефект, ніж будь-який інший вид діяльності, пов'язаний з наданням послуг. Туризм спрямований на задоволення таких важливих потреб людини як відпочинок та оздоровлення. Так, споживаючи туристичні послуги, людина покращує насамперед фізичний і психічний стани.

Крім того, у рамках такого загального позитивного ефекту на розвиток суспільства, який створює туристичний продукт, розвиток інфраструктури туризму сприяє зміцненню економіки регіону, держави за рахунок створення нових робочих місць і розвитку супутніх галузей економіки [5].

Науковці зазначають, що позитивний вплив туристичної діяльності на економіку регіону визначається через наступні види економічних ефектів:

- **прямий ефект** – прибутки від об'єктів I групи: доходи туристичних агентств, готелів, ресторанів, історико-культурних об'єктів та інших підприємств туристичної індустрії, а також доходи магазинів від покупок, що здійснюються туристами;

- **непрямий ефект** – прибутки від об'єктів II групи: доходи будівельних організацій, банків, постачальників продуктів харчування, комунальних служб, які отримані ними від реалізації продукції та послуг об'єктам I групи, а також заробітна плата робітників I групи;

- **індукований ефект** – прибуток від об'єктів III групи: доходи інших місцевих резидентів у вигляді заробітної плати, дивідендів, орендної плати та інших видів платежів, отриманих ними від реалізації продукції та послуг об'єктами II групи [20].

Таким чином, прямий вплив туристичної сфери на розвиток економіки регіону визначається купівельними спроможностями туристів, тобто обсягом туристичних послуг та продукції, що можуть і були куплені відпочиваючими. У свою чергу туристичні підприємства потребують певних витрат, пов'язаних із придбанням товарів і послуг інших секторів економіки. Економічна активність останніх, що стає наслідком купівельної поведінки туристів, і є проявом непрямої дії туристичних підприємств на розвиток місцевої економіки. Непрямі та похідні витрати формують вторинні витрати туристичної галузі.

Під час прямих витрат туристів і непрямих витрат коштів обслуговуючими підприємствами накопичуються дохідні ресурси у формі

заробітної плати, орендної плати тощо. Додатковий дохід місцеві мешканці можуть витратити на покупку вітчизняних товарів і послуг, створюючи таким чином новий оберт економічної активності в місцевій економіці.

Економічний ефект від розвитку туризму в регіоні проявляється насамперед в якісних параметрах: підвищенні зайнятості населення, а також у стимулюванні розвитку слабких в економічному відношенні регіонів за рахунок підвищення надходжень до державного і місцевих бюджетів, інвестицій тощо [34].

На рис. 2.1.1 наведено показники динаміки сплати туристичного збору за період у Рівненській області 2014–2019 років

Як свідчать дані рис. 2.1.1, за результатами 2019 р. до місцевих бюджетів Рівненської області надійшло 1375 тис. грн туристичного збору. Ця сума збільшилась на 1020 тис. грн порівняно з відповідним періодом 2018 р., що складає 386,6 %. Динаміку сплати туристичних зборів за період 2014-2019 рр. (рис. 2.1.1).

Найбільші поповнення місцевих скарбниць отримали бюджети міста Рівне – 605,4 тис. грн, Рівненського району – 223,6 тис. грн, Сарненського району – 150,1 тис. грн, Володимирецького району – 106,2 тис. грн.

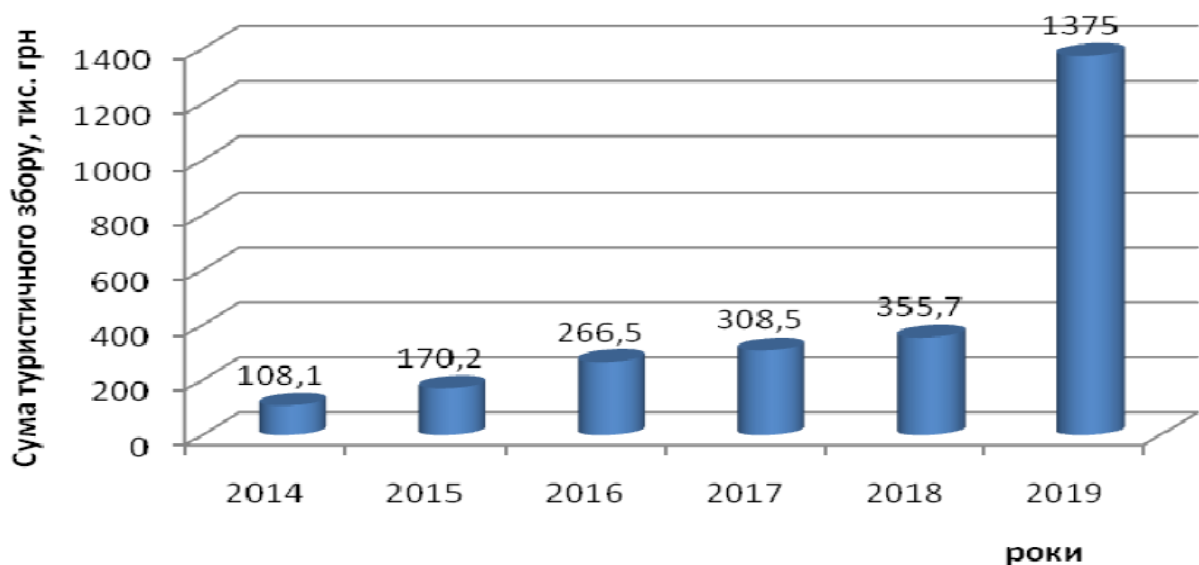

Рис. 2.1.1 Динаміка сплати туристичного збору за період у Рівненській області 2014–2019 років [11]

Працівники податкової служби переконані, що збільшення потоку туристів, які відвідують Рівненщину та сплачують туристичний збір, ставку якого встановлюють сільські, селищні та міські ради, сприяє й розвитку бізнесу рівненських суб'єктів господарювання. Адже, оплачуючи різні товари чи послуги, турист робить свою інвестицію у бізнес нашого регіону й наповнення бюджету [34].

У наступному підрозділі нами буде здійснено оцінку потенціалу культурно-пізнавально туризму Рівненської області.

2.2 Оцінка потенціалу культурно-пізнавально туризму Рівненської області

У рамках підготовки Стратегії розвитку туризму та рекреації в Рівненській області на період до 2027 року було проведено SWOT-аналіз сильних та слабких сторін Рівненщини, а також загроз та можливостей для ефективної реалізації туристичного потенціалу. На підставі аналізу визначено стратегічні та операційні цілі розвитку туризму (рис. 2.2.1).

Стратегічна ціль 1. Розширення асортименту туристичних продуктів.

Рівненська область має безцінну історико-культурну спадщину та багатий природний потенціал, що є унікальним не лише в міжрегіональному, а й в міжнародному контексті. Так, в області нараховується 13 історичних міст, що відігравали ключову роль в українській та світовій історії. Рівненщина є місцем зародження УПА. На території області відбулися значимі події національно-визвольного руху, Першої та Другої світових воєн.

Село Пересопниця Рівненського району – батьківщина української Першокниги «Пересопницьке Євангеліє», на якій сьогодні присягають на вірність державі президенти України [41]. Пересопниця – духовний центр України. Це не просто слова, це справді так.

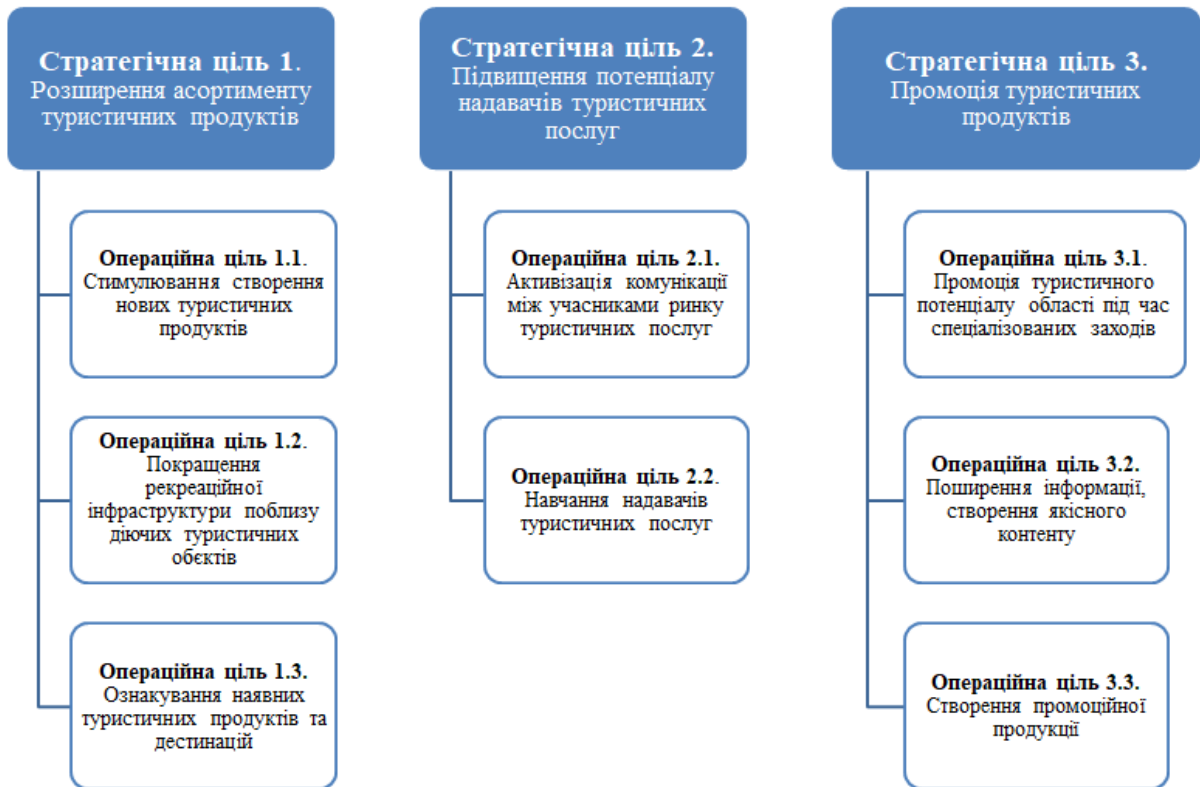

Рис. 2.2.1 Стратегічні та операційні цілі розвитку туризму в Рівненській області на період до 2027 року [45]

У цьому зможе переконатися кожен, хто завітає в мальовниче село Пересопницю, яке знаходиться неподалік обласного центру Рівного. Тепер основною визначною пам'яткою цього місця є «Культурно-археологічний центр «Пересопниця».

Завітавши в село Пересопницю, ви відвідаєте сучасний культурно-археологічний центр. При вході у музей вас зустрічатимуть скульптури архімандрита Григорія та писаря Михайла, котрі схилилися над переписом «Пересопницького Євангелія». З оглядового майданчика у вас буде чудова можливість побачити прекрасні краєвиди та музей під відкритим небо «Княже місто X-XIII ст.»

Експозиція музею представлена більш, ніж тисячею археологічних цікавих артефактів з пересопницької землі княжої доби, що розмістилися у залі першого поверху з макетом дитиня на території колишнього городища.

Сотнями книг Євангелія різними мовами світу, стародруками, історією створення, написання, подорожі Євангелія. Найголовніший експонат виставки – факсимільне видання Пересопницьке Євангелія та макет монастиря Пречистої Богородиці.

До складу музею входить й дерев'яна Миколаївська церква, розташована в західній частині давньоруського городища. Споруджена в XIX ст. на місці більш давнього храму, що існував ще за часів розквіту Пересопницького монастиря Різдва Богородиці в XVI ст. Побутує думка, що цей монастир у XIII ст. заснував князь Мстислав Нимий, який володарював у Пересопниці 30 років.

Однієї з пам'яток княжої Пересопниці є кам'яний хрест. Він знаходиться в урочищі Пастівник. Під час археологічних досліджень тут виявили рідкісні поховання з кам'яними надмогильними плитами XII-XIII ст.

«Княже місто XI-XIII ст.» – демонструє побут та устрій життя жителів княжої Пересопниці за допомогою реконструкції, виконаної на основі наукових досліджень. «Княже місто» складається з реконструкції фортифікаційної споруди XII-XIII століть, коли Пересопниця була столицею удільного князівства та муляжу садиби XII століття.

Після отримання цікавої інформації про літописну Пересопницю, про унікальний переклад Святого Письма з болгарської на рідну мову «Пересопницького Євангелія» відвідувачі центру мають можливість відпочити під плакучими вербами чудової пересопницької природи, а також скуштувати козацький куліш по-пересопницькі [33].

Рівненський край багатий на сакральні об'єкти, які є частиною вікової спадщини українського народу та основою його духовності.

Рівненщина – це невичерпне джерело елементів нематеріальної культурної спадщини, які мають історичну та культурну значимість. Серед ключових елементів нематеріальної спадщини: «Традиція серпанкового ткацтва у селі Крупове Дубровицького району»; «Поліська дудка-викрутка: традиції виготовлення та гри»; «Поліський солоспів – індивідуальне

виконавство кращих сільських етнофорів»; «Традиція обряду «Водіння Куста» у селі Сварицевичі Дубровицького району»; «Традиційне бджільництво (бортництво)». Останніх два елементи занесено до Національного переліку нематеріальної культурної спадщини України [41].

Усе це – унікальне підґрунтя для створення цікавих, якісних, та конкурентоздатних на всеукраїнському та міжнародному туристичних ринках продуктів.

Отже, заходи в рамках стратегічної цілі 1 матимуть два акценти:

- розвиток іміджевих туристичних об'єктів або туристичних магнітів;
- розвиток перспективних напрямків, територій та об'єктів.

1. Замок у Дубні Рівненської області є чи не головною окрасою міста, частиною його культурного заповідника. У минулому фортеця славилася своєю неприступністю. Історія Дубенського замку Замок збудували у X ст. 1241 р. його зруйнували монгольські війська. У 14 столітті князь Ф. Острозький побудував оборонну споруду з дерева і землі, яку оточив насипними земельними валами і огородив. У 15 столітті князь К. Острозький почав зводити нову кам'яну фортецю. 1492 р. будівництво завершили. Відтоді замок часто перебудовували. У XVI ст. твердині були 73 гармати. Тут працювала майстерня для лиття, де створювали зброю. У XVII ст. князь Я. Острозький реставрував замок у стилі ренесансу. Тоді ж добудували дві сторожові вежі. Під спорудами проклали підземні коридори. Також тут збудували церкву. Замок часто переходив у власність до різних князівських родів: Острозьких, Заславських, Сангушків, Любомирських. У XIX ст. фортецю передали військовому міністерству. Згодом тут розташували військові частини різних країн: Російської і Австро-Угорської імперій, Речі Посполитої, Німеччини, Радянського Союзу. У період Першої світової війни замок був частково зруйнований. 1934 р. його відновили. 1993 р. замкова споруда увійшла у склад заповідника міста Дубна. Архітектура замку у місті Дубно Замок у Дубні є пам'яткою історії і архітектури. На його території

розташовано палаци князів Острозьких і Любомирських, збудовані у XVI і XVII ст. Тут можна побачити великі банкетні та бальні зали, прикрашені гіпсовою ліпниною Д. Мерліні. При в'їзді на територію замку є міст і ворота із гербом роду Острозьких. Також тут розташована надбрамна вежа. Твердиня оточена оборонним каналом. Під будівлями існує система підвалів і підземних ходів. Цікаво, що вони описані Миколою Гоголем у повісті «Тарас Бульба», основні дії якого розгортаються біля цього замку. Виставки і екскурсії Зараз триває реставрація замкових споруд. На території комплексу та у палаці є тимчасові і постійні виставки. В одному з підвалів влаштована експозиція музею знарядь для тортур. Співробітники замку проводять екскурсії як територією комплексу, так і містом. Це пішохідні, театралізовані і нічні тури.

2. Тараканівський форт або Нова Дубенська фортеця – одне з найцікавіших місць Рівненської області. Сьогодні від твердині залишилися лише руїни. Цю оборонну споруду не варто плутати з Дубенським замком. Назву форт отримав зовсім не через тарганів, як багато хто вважає, вперше її почувши. Все набагато простіше: ім'я походить від села, у якому розташована цитадель. Після третього поділу Речі Посполитої 1795 р. лінією Збараж – Броди – Берестечко проходив кордон між двома імперіями – Російською та Габсбурзькою. Фортецю побудували ще у кінці XIX ст. для захисту західних кордонів Російської імперії. Звідси добре було видно залізничну колію. Інженер-фортифікатор, генерал-ад'ютант Едуард Тотлебен розробив проект форту в Тараканові. Будівництво тривало 17 років, і 1890 р. російський імператор Олександр III та члени його родини відвідали новостворену фортецю. Випробувати Тараканівський форт у бою довелося під час Першої світової війни. Після короткої сутички російські війська залишили оборонну споруду, віддавши її австрійцям. Але 1916 р. під час Брусиловського прориву армія Російської імперії витіснила частини австрійського війська. У роки Другої світової війни Нова Дубенська фортеця не потрапила у вир військових подій, хоча поблизу Дубна і Бродів відбулася велика танкова битва. У той

період у форту нацисти зберігали боєприпаси. Уже у мирний час були спроби розмістити на базі форту склад консервованої продукції, пізніше тут планували зберігати автотракторні запчастини. Жодне з цих починань не завершилося успіхом – сире приміщення виявилось непридатним.

3. Національний університет «Острозька академія», Острог
Національний університет «Острозька академія» розташований у місті Острог у Рівненській області. Це один з найдавніших навчальних закладів у Східній Європі. Історія Острозької академії Університет «Острозька академія» колись був академією. Її створив князь Костянтин-Василь Острозький у 1576 р. Її меценатом також була Гальшка Острозька. Керівником закладу став Г. Смотрицький. Її викладачами і вихованцями були відомі постаті. У XVI ст. тут діяв друкарський заклад Івана Федорова. У 1624 р. у місті створили Єзуїтську колегію. Відтоді Острозька академія почала занепадати. Ганна-Алоїза Ходкевич зменшила фінансування і намагалася знизити її рівень до прицерковної школи. У 1636 р. її закрили. У 1994 р. почалося відродження Острозької академії. Тоді створили університет «Острозька академія». Архітектура будівлі Будівля, у якій розміщується університет, збудована у XVIII ст. Автором проекту був архітектор Павло Антоні Фонтана. Вона належала ордену капучинів. Спочатку тут діяв монастир. У XX ст. у цій будівлі розміщувалися різні навчальні заклади (семінарія, училище, гімназія, учительські курси, школа-інтернат, середня школа). У 1994 р. будівлю передали університету «Острозька академія».

Острозький замок розташований у місті Острог у Рівненській області на пагорбі над річкою Вілія. Ця оборонна споруда є найвідомішою пам'яткою міста. Сьогодні на його території діє музей краєзнавства, який є найдавнішим музейним закладом на Рівненщині. Тут гості можуть побачити таємні підземелля, давні вежі і почути легенди. Ця споруда є унікальним житловим замком з однією вежею. Масивні мури, старі дерев'яні сходи і музейна виставка переносять відвідувачів у часи середньовіччя. Історія Острозького

замку Перша згадка про місто Острог датується 1100 роком. В Іпатіївському літописі воно згадується при описі Острозького замку. Саме тут виявили залишки давнього городища. Перші укріплення міста були знищені у 1241 р.. У XIV ст. князь Данило Острозький відновив ці оборонні споруди. Тоді ж він збудував вежу-донжон, яку зараз називають Мурованою.

В наступні століття ця оборонна споруда зазнавала перебудов і змін. Замок протягом XIV–XVI ст. був власністю князів Острозьких. У XVII ст. Януш Острозький провів його реконструкцію у ренесансному стилі. Фортецю оточував рів з водою, а в оборонному мурі була створена в'їзна брама, біля якої був рухомий міст. У 1913–1915 рр. були проведені реставраційні роботи Мурованої вежі. Її приміщення були пристосовані для музею і бібліотеки. У 1981 році у замку створили історичний заповідник. Архітектура замку в Острозі Замок побудований на височині. Він складається з 4 будівель: веж Мурованої, Круглої, Нової, Надбрамної (зараз це дзвіниця) і Богоявленської церкви. Башти виконували роль оборонних споруд. Найдавнішою вежею є Мурована. Збудована у 14 столітті у вигляді башти-донжона. Її висота складає понад 30 метрів. Донжоном називалася житлова і добре укріплена башта, яка була символом неприступного замку. Остаточного вигляду ця вежа набула наприкінці XIX ст. Зараз вона являє собою триярусну споруду з цегли, у плані має вигляд прямокутника. Її стіни укріплені контрфорсами. Тут діє музей краєзнавства. Його експозиція розміщена у 9 кімнатах. Виставка розповідає історію Острога. На протилежному боці замкового подвір'я розташована Кругла вежа (деколи її називають Новою). Її збудували у XVI ст. Це триярусна споруда з каменю і цегли, вона укріплена трьома контрфорсами. Біля неї розташована Богоявленська церква. Її збудували у 1521 р. Вона була зруйнована, а потім відновлена у 19 столітті. Храм також виконував роль оборонної споруди. В його нижній частині є бійниці, а у верхній – уступ для вартових. Ширина стін сягає 3 метрів. Тут є масивний іконостас, а стіни покриті розписами. Його бані позолочені. Також в Острозі збереглися інші

давні оборонні споруди: Луцька брама і Татарська вежа. Легенда замку Історія Острозького замку оповита легендою про «чорну княгиню». Гальшка Острозька була багатою княгинею і спадкоємицею Іллі Острозького. Її примушували до заміжжя. Легенда розповідає, що вона вчинила самогубство, кинувшись з балкону замку. Зараз її привид блукає Замковою горою [57].

На наш погляд такими, туристичними магнітами культурно-пізнавального туризму Рівненської області можуть стати Державний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви» та Парк історичної реконструкції «Оствиця».

Державний історико-меморіальний заповідник «Поле Берестецької битви» – меморіальний заповідник у селі Пляшева Рівненської області. Це територія пам'яті козаків, які загинули у відомій баталії. Берестецька битва 1651 р. – одна із найтрагічніших сторінок історії Визвольної війни Богдана Хмельницького. Поразка у ній стала тяжким ударом для Української держави. Історія заповідника Під час Берестецької битви загинуло понад 10 тисяч козаків і селян. 1908 р. житель Пляшевої знайшов на своєму полі мушкети і шаблі запорожців. Виникла ідея побудувати на цьому місці пам'ятник козакам, які тут полягли. Ініціаторами були монахи Почаївської лаври. Тоді почали збирати пожертви для спорудження церкви. 1910 р. стартувало будівництво храму-пам'ятника. 1912 р. відбулося перенесення Михайлівської церкви з села Острів на острів Журавлиха. Її збудували у XVI ст.. За переказами, саме в цьому храмі напередодні Берестецької битви молилися гетьман Богдан Хмельницький, козацькі полковники Іван Богун, Філон Джаждалій, Мартин Пушкар та інші. 1914 року завершили будівництво храму-пам'ятника і освятили на честь Святого Георгія Переможця. Сьогодні це собор Свято-Георгіївського чоловічого монастиря. Сюди перенесли рештки загиблих воїнів, а місцевість почали називати «Козацькі Могили». Тут також спорудили монастирський скит. 1970 р. археологи розпочали дослідження на полі біля села Пляшева. Знайдені речі поповнили експозицію музею. 1991 р. урочисто

відкрили монумент воїнам Берестецької битви. Його автором став скульптор Анатолій Куц. Тоді ж «Козацькі могили» оголосили заповідником «Поле Берестецької битви», а також відновили богослужіння у Георгіївському соборі. 2002 року знову почав діяти Свято-Георгіївський монастир. 2008 р. заповіднику надали статус національного.

На «Полі Берестецької битви» є декілька пам'яток: Михайлівська церква (17 століття); церква Георгія Переможця (20 століття); урочища «Монастирище», «Гайок», «Козакова Яма» і «Козацька Переправа», а також територія у селі Острові, де колись була Михайлівська церква. У музеї заповідника експонують давні речі періоду Берестецької битви. Георгіївська церква є особливою тим, що складається з 3 храмів: Георгіївського, Парасковії П'ятниці (під землею) та Бориса і Гліба (2 поверх). Іконостас розташовано на вулиці. На внутрішніх стінах нанесено красивий розпис. Зараз це діючий парафіяльний храм. Біля неї розташована Михайлівська церква. Це пам'ятка архітектури XVII ст. Від неї веде підземний хід до Георгіївської церкви. Також у складі заповідника є колишні монастирські келії, де і розміщується музей, який висвітлює історію давньої битви. Тут зберігають речі, які знайшли під час розкопок. Болото біля річки Пляшівка називають «Козакова Яма». Тут загинув останній козак у бою. На пагорбі біля нього є кладовище. Це місце називають «Монастирище». Також поруч є урочище «Гайок». Тут відбувався основний бій козаків [57].

Парк історичної реконструкції «Оствиця» – це історико-культурний проєкт, що відтворює атмосферу доби Русі XIX-XII ст. за допомогою історичної реконструкції та експериментальної археології. Ми реконструюємо прадавні човни, будівлі та споруди, озброєння, побут та життя людей доби раннього середньовіччя, що проживали на території сучасної України. Парк розташований біля підніжжя Басівкутського городища, що являється пам'яткою археології державного значення. З вершини городища відкриваються вражаючі краєвиди на водосховище та на наш парк.

Основні напрямки діяльності Парку історичної реконструкції «Оствиця»:

- історична реконструкція та експериментальна археологія;
- дослідження та відродження давнього човнобудування;
- відтворення та презентація археологічних знахідок регіону;
- дослідження та популяризація старовинних промислів та ремесл;
- організація та проведення заходів освітнього та історико-культурного спрямування [32].

Рівненський край багатий на тематичні фестивалі, які також можуть стати об'єктами культурно-пізнавального туризму в регіоні.

1. Екстремальні туристичні змагання «Ostrog trail» (м. Острог).

На мальовничій території Національного парку «Дермансько-Острозький» відбуваються змагання з пішохідного туризму за всіма правилами спортивного орієнтування і екстремальних гонок в режимі нон-стоп. Команди за встановлений час мають відмічатися на кожній контрольній локації. Ці змагання на швидкість. Зазвичай є дві категорії складності: 50 км (доба на проходження) та 20 км (15 годин). Учасників у командах має бути 2-5 віком від 16 років для першої категорії складності та віком від 14 років для другого рівня. Якщо серед учасників команди є неповнолітні, то мінімальна їх кількість. Обов'язково у такій групі повинен бути повнолітній.

2. Міжнародний фестиваль-конкурс дитячого фольклору «Котилася торба» (м. Вараш).

Фестиваль-конкурс діє згідно статусу заходів С.І.О.Ф.Ф. та IOV, а це означає, що він плідно співпрацює з ЮНЕСКО. На фестивалі можна побачити фольклорні групи та танцювальні колективи, майстрів декоративно-прикладного мистецтва з багатьох областей України. Також можна зустріти і гостей з-за кордону: Словенії та Польщі. Їхня діяльність пов'язана зі збереженням природи та вивченням народної творчості.

3. Обласне фольклорно-етнографічне свято до Міжнародного дня музеїв «Музейні гостини», м. Рівне.

Останній місяць весни територія навколо

Краєзнавчого музею та парку Молоді «Лебединка» заповнюють сотні рівнян та гостей нашого міста. А все тому що там проходить феєричне свято – «Музейні гостини». Це колоритна ярмарка, де можна не лише подивитися на продукцію декоративно-прикладного мистецтва, харчової промисловості тощо, а й купити її. Можна прийняти участь у цікавих конкурсах та квестах, насолодитися виступами фольклорних гуртів та танцювальних колективів.

4. Триденний туристичний фестиваль-веломарафон «Поліська Січ», рівненська область. Всі учасники веломарафону мають проїхати 300 км туристичними стежками Рівненщини за 3 дні, милуючись при цьому незрівнянними краєвидами Поліського краю. Зазвичай, організатори створюють умови для ночівлі: трансфер кемпінгового спорядження та різних особистих речей з Рівного і назад.

5. Міжнародний молодіжний мистецький соціально-екологічний фестиваль «Біле озеро» (Реабілітаційно-оздоровчий комплекс «Біле озеро», с. Рудка). Під час цього фестивалю діють тематичні майданчики. Минулого року були організовані акції соціально-екологічного напрямку: «Престиж здорового способу життя в молодіжному середовищі», «Молодь обирає здоровий спосіб життя», «Чисте довкілля», де працювали та ділилися своїм досвідом соціальні педагоги. На мистецькому майданчику можна побачити вироби декоративно-прикладного мистецтва, авторські роботи та різноманітні майстер-класи. У спортивному секторі відбувається акція «Спорт для всіх». На фестивальному – виступи переможців всеукраїнських конкурсів.

6. Регіональний відкритий Етно-Тур-Фест «Бурштиновий шлях» (зупинка вузькоколійки Антонівка-Зарічне). Цей фестиваль діє в рамках проекту «Поліський трамвай». Основна його ціль – популяризація вузькоколійки Антонівка-Зарічне, відома також як «Поліський трамвай». Цікаві події фестивалю: виступи художніх та народних колективів, ярмарки, туристичні змагання, поліські смаколики. Кожен охочий може купити оригінальні витвори мистецтва народних умільців з лози, дерева, соломи,

глини та вишивки. Запах від поліської їжі можна відчутти далеко за межами фестивалю. Особливо: український банош, вареники з чорницею, мацик.

7. Всеукраїнський молодіжний рок-поп фестиваль «Тарас Бульба» (м. Дубно). Це самий найстаріший фестиваль, який досі діє на території України. Завдяки йому Дубно стало осередком рок-культури та містом, де збираються представники різних неформальних культур. На фестивалі можна почути рок, поп та етнічну музику. Зі сцени лунають тільки україномовні пісні. Це майданчик, де маловідомі гурти можуть проявити себе та продемонструвати загалу свою творчість. Серед гостей фесту завжди є тріумфатори минулих років.

8. Міжнародний фестиваль ковальського мистецтва «Металеве серце України» (м. Рівне). Скульптури знаходяться в центрі міста, на алеї парку «Лебединка». Тому всі рівняни та гості нашого міста можуть дізнатися, що ж таке ковальство. Краса вогню та металу – ось, що можна побачити, перебуваючи на цьому фесті. А ще й прийняти участь у створенні нового витвору мистецтва. Декілька років поспіль після завершення фестивалю алея кованих скульптур поповнюється новою.

9. Всеукраїнський фестиваль гумору «Лауреат Нобелівської премії», (с. Нобель, Зарічненський район) – це фестиваль дотепності, вдалого пісенного та сценічного жарту та карикатури.

10. Міжнародний молодіжний фестиваль традиційної народної культури «Древлянські джерела» (м. Рівне). Цей фестиваль заснований у 1998 р. Кожного року він збирає безліч друзів. Друзі не лише з України, а й з-за кордону: Туреччини, Латвії, Словаччини, Австрії, Франції, Канади. У програмі фестивалю є: урочисте відкриття, святкова хода вулицями Рівного, захоплюючий феєрверк, представлення творчості учасників, два гала-концерти.

Як бачимо, Рівненський край дійсно багатий на фестивалі. Проведення таких заходів сприяє розвитку туристичної сфери Рівного. Адже сюди

з'їжджаються люди з різних куточків нашої планети. Ну і звісно, це прекрасний спосіб цікавого відпочинку [48].

В Рівненській області сформувався потужний туристичний актив – активісти, що зацікавлені у створенні креативних туристичних продуктів на основі унікального потенціалу. За підсумками конкурсних програм Українського культурного фонду у 2019 та 2020 роках Рівненщина є лідером серед областей України за кількістю поданих грантових заявок.

Громадськість має потенціал рухати процеси розвитку туризму в інноваційному напрямі, однак, часто перепорою цьому є нестача фінансових ресурсів, компетенцій та гідного конкурентного середовища.

Саме тому, одним з основних фокусів стратегічної цілі 1 «Розширення асортименту туристичних продуктів» є створення та реалізація дієвих механізмів підтримки та стимулювання діяльності усіх учасників туристичного ринку – від органів місцевого самоврядування до громадських об'єднань та ініціатив бізнесу.

Стратегічна ціль 2. Підвищення потенціалу надавачів туристичних послуг.

Події останніх років суттєво змінили акценти у розвитку туризму в світі та в Україні зокрема. Чи не вперше в історії українського туризму внутрішній туризм став центром тяжіння. Така ситуація поставила нові завдання перед представниками бізнесу, які сьогодні потребують згуртованості та нових знань і вмінь.

Крім того, нові виклики постали і перед органами місцевого самоврядування. На них, окрім переформатування ринку, вплинули ще й процеси децентралізації, які радикально змінили структуру людських ресурсів та актуалізували потребу у формуванні нових підходів до розвитку території. Без належного орієнтування не буде швидкого та ефективного реагування на виклики часу. Є потреба у донесенні інформації про тенденції, допомозі у визначенні пріоритетів, формуванні гнучкості для побудови нової системи

відносин на основі державно-приватного партнерства.

Основні акценти стратегічної цілі 2 – навчання та комунікація, підвищення рівня обізнаності та компетентності, посилення конкуренції як основного мотиваційного та стимулюючого фактору розвитку територій.

Стратегічна ціль 3. Промоція туристичних продуктів.

Сьогодні якісний та функціональний бренд та ефективна маркетингова кампанія є запорукою успіху у розвитку туризму. Тому промоція туристичного потенціалу та туристичних продуктів є однією з основних стратегічних цілей, що покликана підвищити рівень впізнаваності та привабливості області для туристів і створити мотиваційне підґрунтя для відвідання Рівненщини.

Задля цього, заходи в рамках стратегічної цілі 3 будуть сфокусовані на:

- використанні сучасних інтерактивних інструментів для позиціонування туристичного потенціалу (сайт, оцифрування тощо);
- проектуванні та брендуванні дестинацій;
- масштабних промокампаніях;
- міжрегіональній та міжнародній співпраці;
- розвитку подієвого туризму (різнопланові фестивалі) [41].

У наступному підрозділі нами буде розроблено культурно-пізнавальний тур по Рівненській області.

2.3 Розробка культурно-пізнавального туру по Рівненській області

Ми пропонуємо тур «Один день в Острозі».

Місто Острог – адміністративний центр однойменного району Рівненської області, знаходиться на відстані 46 км від Рівного, на березі річки Вілія. Його назва, скоріш за все, походить від давнього слова «острог», яке означає «укріплення, місце, яке огорожене дерев'яним частоколом».

Вперше про це поселення згадується у Іпатіївському літописі за 1100 р. Однак, деякі вчені припускають, що ще у далекому минулому ця місцевість

вже була заселена людьми. У Густинському літописі за 1340 р. мова йде про відомого князя Данила, що походив з династії Острозьких, який здобув перемогу над військом польського короля Казимира III Великого. Динамічний розвиток міста, яке було надійно захищеним серед боліт, спостерігався у XIII ст., оскільки його не зачепила навала монголо-татарської орди. У 1341 р. навколо міста з'явилися перші великі укріплення. У зв'язку з цим серед місцевого населення зростав авторитет князів, які організовували його оборону, зокрема, мова йде про вищезгаданого князя Данила Острозького. Саме завдяки діяльності князів Острозьких, які володіли цим містом упродовж XIV-XVII ст., Острог перетворився на культурний і освітній центр України, що підтверджують ряд пам'яток архітектури, які збереглися і до нині. Рід князів Острозьких подарував Україні славетних меценатів і просвітителів, воїнів і полководців, будівничих та покровителів православної церкви [28].

1. Основні дані для проектування туру.

1.1. Тривалість туру – 1 день.

1.2. Розміщення – не передбачено.

1.3. Чисельність групи.

Чисельність групи туристів становить 18 осіб, вік не менше 7 років, сімейний стан різне, розрахований на людей із середнім рівнем доходу.

1.4. Супровід гідом.

Група забезпечена супроводом 2-х гідів-інструкторів впродовж походу.

1.5. Транспортне забезпечення.

До м. Житомир туристи добираються самостійно. За програмою даного туру, група є трансфер від готелю до місця походу і назад комфортабельним автобусом.

1.6. Основні локації туру

1. Державний історико-культурний заповідник м. Острога створено у серпні 1981 р. на базі Острозького краєзнавчого музею, заснованого 1916 р. Нині в системі заповідника діє 4 стаціонарні експозиції: краєзнавчо-художня

в замку князів Острозьких XIV ст., нумізматична, експозиція літературно-меморіального музею письменника М. Островського на його батьківщині в с. Вілія Острозького району, Музей книги та друкарства. До складу заповідника входять також пам'ятки оборонної і храмової архітектури XIV-XVI ст. До складу входить 12 об'єктів - пам'яток архітектури національного та місцевого значень та пам'ятки історії місцевого значення.

2. Богоявленська церква. Храм на Замковій горі споруджений в середині XV ст. (на думку інших дослідників – в першій половині XVI ст.). Написи, що розташовані на кам'яних обрамленнях амбразур північної оборонної стіни храму, містять дату 1521 р. Богоявленська церква була родинним храмом і усипальницею багатьох представників княжої династії Острозьких, в т. ч. – фундатора академії та друкарні в Острозі князя Василя-Костянтина Острозького. Славилася своєю бібліотекою і церковним хором, який виконував славнозвісний Острозький наспів.

Водночас храмова споруда була включена в систему замкової оборони, її північна стіна дістала два яруси бійниць і була інкорпорована до замкового муру. З мистецької точки зору ця пам'ятка була єднальною ланкою між давньоруським храмовим зодчеством і архітектурою України XVI-XVII ст., з вдалим поєднанням традиційних форм давньоруського храму з готико-ренесансними рисами. Із XVI ст. до наших днів зображення Богоявленської церкви з її п'ятьма банями є головним елементом Острозького міського герба. Після повстання православних острозьких міщан у 1636 р. проти національно-релігійного гніту (відомого як Острозька трагедія) церква закрита для богослужіння. В 1648 р. була дуже зруйнована, після чого не відбудовувалася. Уже в 1690 р. вона описується як руїна.

В 1887-1891 рр. церква була реконструйована з збереженням її об'ємно-просторового рішення, структури плану. Натомість за заключенням О. М. Годованюк, у процесі реконструкції в первісному вигляді залишена була лише її північна стіна. В цілому ж споруда знесена до нижніх частин стін. На старих

фундаментах зведений новий цегляний храм. Елементи із старого архітектурного декору з тесаного каменю увійшли в споруду як вставки. При перебудові храму порушено пропорції плану – видовжена вівтарна частина і пропорції бань – їх барабани витягнуті догори. З початку 1990-х рр. храм переданий заповідником у користування місцевій громаді Української Православної Церкви.

3. Костел Успіння Діви Марії. Парафіяльний Успенський костел в Острозі має давню історію. На думку деяких дослідників перебудований з давньої православної мурованої церкви Пречистої Діви в католицький храм. Як вказують літературні джерела, ця невеличка однонавна церква з заокругленою апсидою, орієнтованою на схід, була збудована за князювання Федора Даниловича Острозького (його ім'я вперше згадується в 1386 р.).

Костел Успіння Діви Марії. Парафіяльний Успенський костел в Острозі має давню історію. На думку деяких дослідників перебудований з давньої православної мурованої церкви Пречистої Діви в католицький храм. Як вказують літературні джерела, ця невеличка однонавна церква з заокругленою апсидою, орієнтованою на схід, була збудована за князювання Федора Даниловича Острозького (його ім'я вперше згадується в 1386 р.).

Коли саме церква стала костелом, думки дослідників розходяться. Польські вчені (С. Кардашевич, М. Орлович) вважають, що це сталося в 40-х роках XV ст. Причиною появи католицького храму в Острозі, на що погодилися князі Острозькі, було рішення Флорентійського собору (1439 р.) про унію східної і західної церков, а також привілей короля Владислава (1443 р.) про рівноправ'я православного і католицького віросповідань в Речі Посполитій.

В 1582 р., як твердить С. Кардашевич, зазгодою князя Костянтина-Василья Костянтиновича Острозького храм перетворено у парафіяльний костел. Інша версія про походження парафіяльного костелу в Острозі (А. Сендульський, Н. Петров, П. Батюшков) переконує в тому, що церква

Пречистої Діви стала костелом лише на початку XVII ст. В тому ж столітті була збудована поруч з костелом плебанія. У 1621 р. в костелі встановлений великий вівтар, виготовлений львівськими різьбярями.

В 1625 р. з правого боку була прибудована каплиця Марії. У 1702 р. дах костелу перекритий гонтом заново, збудована нова дзвіниця. В наступному році почали будувати бабінець і притвор. В XVIII і XIX ст. костел неодноразово розбудовували і прикрашали пишними барочними вівтарями, які згадуються у візантійському описі храму 1805 р. В 1748-1753 рр. коштом Станіслава Яблоновського, який тоді був власником Острога, з лівого боку прибудували каплицю Яна Непомука – симетричну до каплиці Марії. Після цього храм набув у плані хрещатого характеру. Згодом кути між каплицями і пресвітерією заповнили невеличкими і низенькими об'ємами захристії і скарбниці. Таким чином, костьол, об'єми якого з чотирьох боків поступово збільшуються до центру і вгору, став пірамідальним. Над навою височіла баня з сигнатуркою.

Парафіяльний костел часто потерпав від пожеж у XIX ст, які нищили храм в 1809, 1848 і 4 червня 1889 років. Після останньої пожежі виникла необхідність будувати абсолютно новий храм. Його збудували на місці давнішого протягом 1897 р. за проектом архітектора В. Петровського в неокласицистичному стилі. В проекті була врахована умова, поставлена царською адміністрацією, яка дозволила будувати новий храм. Композиційно він повинен був відрізнитися від «попереднього барокового». На відміну від старої будівлі, яка згоріла, новий костел має чітку хрещату композицію як у плані, так і в об'ємно-просторовому рішенні.

4. Велика синагога – пам'ятка юдейської сакральної архітектури в колишньому єврейському кварталі в місті Острог. Історичний центр релігійного життя однієї з найбільших і найважливіших єврейських громад на Волині [43].

Оригінальна пам'ятка архітектури епохи Ренесансу та бароко на

території Західної України . Була культурно-освітнім осередком єврейської громади і використовувалася для різноманітних цілей. Крім богослужіння, тут проводилися загальні збори кагалу, навчали дітей, равинів, проводилися суди. Особливістю синагоги було її оборонне призначення. Товщина стін споруди 2,5 м, приблизно така ж сама, як оборонних мурів, які оточували Острог.

Про те, коли почала діяти в Острозі синагога точних відомостей немає. Дослідник Острога і Волині Яким Перлштейн відносив її початок до 1400 року. Такої ж думки щодо створення єврейської святині дотримувалися автори монографій про Острог Станіслав Кардашевич, Михайло Тучемський, Анатолій Хведась та інші. У «Акті поділу володінь кн. В.-К. Острозького між його синами Янушем і Олександром 1603 року» вже згадувалася синагога та школа равинів, що існувала при ній синагога була збудована у східній рівнинній частині Острога, неподалік від берега річки Вілії.

При синагозі з 1608 року працювала друкарня. У 1610 р. на свої кошти рабі Самуель Едельс (Маршує) відремонтував синагогу та побудував з північного боку спеціальне жіноче відділення. З тих пір синагогу називали за ім`ям Маршує. Вірогідно, що синагогу перебудовано за проектом архітектора Якуба Мадлайна. У 1912 р. здійснений капітальний ремонт храму. Західний фасад отримав оздоблення рустом. Перероблено аттик північної добудови. Розписано інтер`єр.

Внаслідок бойових дій часів Другої світової війни будівля зазнала значних ушкоджень. У 1941 р. її зруйнували та пограбували гітлерівські окупанти. Бійниці на головному фасаді, а також контрфорси між вікнами були повністю знищені.

У 1960 роках споруда зазнала значних втрат і була перетворена на склад. Східна частина була зруйнована, як і більша частина північної і аттик західного фасаду. Збереглася лише молитовна зала, перепланована на три поверхи (міжповерхові перекриття ліквідовані у 2002 р.). У 2016 р. розпочалось її відновлення.

5. Татарська вежа. Руїни татарської вежі це все, що залишилося від колись потужного оборонної споруди, побудованого в 1461 р. Вона є одним із збережених зразків барбакану (фортифікаційної споруди) в Україні. Своє ім'я вежа отримала за те, що розташовувалася в мусульманській частині міста і в ній містили полонених татар. Крім цього, вона виконувала функції в'їзних воріт.

Барбакан (термін, що походить від середньовічного латинського *barbescana* – зовнішнє укріплення міста чи фортеці) - елемент пізньосередньовічних укріплень, призначений для охорони підходів до міських воріт. Він складався з укріплень типу вежі або бастіону навколо зовнішніх воріт, з'єднаних із внутрішніми міськими воротами критим проїздом, який називався шиєю, всередині мав систему критих галерей, що охоронялися охоронцями району та під час нападу захищали міські захисники.

Вежі були розроблена архітектором русинського кінця XVI- поч. XVII ст. Якуб Медлін, який був майстром кладки цеху Львова. Він був Граубюнден за походженням і вважався автором церкви в Стрию (1599 р.), Церкви святого Іоанна Хрестителя в Ізяславі (1599-1630 рр.), Церкви Святого Михайла та монастиря отців Бернардинців у Ізяслав (1602-1630-ті роки), Луцькі ворота в Дубно (1623 р.), Татарські ворота та Велика синагога в Острозі. Він брав участь у проектуванні лазні Успенської церкви у Львові (1628 р.).

Колоритні руїни сьогодні набули нового вигляду, втрачені фрагменти вежі відновлено за допомогою сучасних технологій. Тут створений арт-простір «Культурний Барбакан», який функціонує як майданчик для мистецьких подій в місті Острог.

6. Музей книги та друкарства м. Острога створено як відділ Острозького краєзнавчого музею і відкрито 10 грудня 1985 р. В основу експозиції покладено значну книжкову колекцію, початки формування якої пов'язані з діяльністю Братства імені князів Острозьких, що поставило собі за мету відреставрувати замок князів Острозьких, створити в ньому історичний музей

та бібліотеку. У 1910 р. Братство відкрило в Острозі давньосховище, до якого і надійшли перші книги, серед яких Острозька Біблія 1581 р. та ще 9 рукописних книг і стародруків.

На сьогодні збірка нараховує 4 900 книг, що є експонатами основного музейного фонду, в тому числі майже півтори тисячі стародруків XVI-XVIII ст. та біля 150 рукописів XVI-XXI ст. Музей розташовано у пам'ятці оборонної архітектури національного значення – Луцькій надбрамній вежі середини XVI століття. Вежа, зведена для захисту міста на підходах зі сторони луцького гостинця, відіграла роль центральної ланки в оборонній системі міста, і є рідкісним зразком оборонної споруди – барбаканом [43].

7. Музей нумізматики розташований в залі житлового будинку кінця XIX ст., який належав сім'ї Шейненбергів і є архітектурною пам'яткою місцевого значення. Нумізматична виставка розпочала діяти у грудні 1997 році. Колекція нараховує понад 11 тис. одиниць зберігання. Значну частину зібрання становлять монети, паперові гроші, цінні папери та нагороди Російської імперії. Поряд з предметами нумізматики представлені шати до ікон XVIII поч. XX ст., виготовлені українськими та російськими майстрами.

Експозиція виставки розпочинається колекцією монет Петра I, який у 1704 р. провів грошову реформу. Увагу привертають золоті монети Петра I та Катерини II, державні нагороди Російської імперії, посадові та ювілейні полкові відзнаки.

Особливе місце в експозиції займає історія розвитку українських грошей XX ст. Серед найбільш цікавих експонатів – підбірка паперових грошей міст Одеси, Житомира, Кременця, Острога, загальнодержавні гроші та цінні папери періоду національно-визвольних змагань 1917-1921 рр. В експозиції представлені монетні та монетно-речові скарби XVII ст., а також скарб, який належав Острозькій єврейській родині (1904-1936 рр.).

Чільне місце в експозиції відведено сучасним нагородам України та нагородам Української православної церкви. Музей володіє повною

колекцією, однією з двох в Україні, пам'ятних та ювілейних монет Національного банку України.

8. Музей історії Острозької академії є офіційно зареєстрованим як Музей при Вищому навчальному закладі і входить до мережі діяльності українських музеїв такого типу. В 2011 р. Музею історії Національного університету «Острозька академія» присвоєно звання «Зразковий музей» відповідно до наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 08.04.2011 р. «Про присвоєння та підтвердження звання «Зразковий музей» при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України». Це визнання є заслугою всіх поколінь музейників, які працювали від початку відродження Острозької академії.

Становлення Центру вивчення спадщини Острозької академії відбувалося у нерозривному зв'язку із процесом відродження Острозької академії, новий етап історії якої розпочався 12 квітня 1994 р. після Указу Президента Леоніда Кравчука «Про утворення Острозького колегіуму». З метою популяризації славетної історії острозького культурно-просвітницького осередку та минулого закладів, у стінах яких розмістився відроджений університет, було вирішено створити Центр вивчення спадщини Острозької академії. Його очолив П. З. Андрухов, однак, розгорнути активну діяльність історика завадила раптова смерть у серпні 1996р. З цього ж року директором Центру і, фактично, творцем музею історії Острозької академії стала Ярослава Віталіївна Бондарчук. Людина непересічних знань, з великим досвідом музейної роботи. Саме завдяки її наполегливій праці, в Острозькій академії було створено музей в складі Центру вивчення спадщини Острозької академії. Перша експозиційна зала була присвячена історії Острозької академії XVI ст. та поступово наповнювалась експонатами з діяльності відродженої академії.

З кожним роком експозиційні приміщення Музею розширювались, збільшувалась кількість експонатів. Феномен відродження та швидкого

поступу Острозької академії зацікавив громадськість. В акадмеію все частіше почали приїжджати високопоставлені гості. Відвідувачі музеїв Острога з великим зацікавленням приходили і в музей Острозької академії. Отже, музей одразу ж після створення почав проводити екскурсійну діяльність, продовжуючи і науково-дослідну, і фондову роботу. Таким чином, створенню музею передувала наполеглива робота працівників Центру вивчення спадщини Острозької академії. В 2007 р. на ректораті було прийнято рішення виділити зі складу Центру вивчення спадщини Острозької академії Музей в окремий підрозділ університету, що сприяло його розвитку і розширенню [43].

1.7 Програма обслуговування

Програма обслуговування туристів у турі «Один день в Острозі» наведена у табл. 2.3.1.

Таблиця 2.3.1

Програма туру «Один день в Острозі» [складено авторкою]

День	Дні та локації походу
1-й день	
8.00-9.00	Виїзд із м. Житомир. Прибуття у м. Острог
9.00-13.00	Відвідування локацій туру: <ul style="list-style-type: none"> - Державний історико-культурний заповідник м. Острога - Богоявленська церква - Костел Успіння Діви Марії - Велика синагога - Татарська вежа
13.00-14.00	Обід в кафе-бар «Маестро», проспект Незалежності, 17, м. Острог
14.00-17.00	Відвідування локацій туру: <ul style="list-style-type: none"> - Музей книги та друкарства м. Острога - Музей нумізматики - Музей історії Острозької академії
17.00-18.00	Повернення у м. Житомир

Розрахунок вартості туру є складною багатофакторною процедурою. На ціноутворення впливає характер попиту, розвиненість ринку туристичних послуг, місце туристичної фірми на ньому та оцінка конкурентного

середовища, обрана маркетингова стратегія тощо. Ціна туру відтворює економічний бік діяльності суб'єкта господарювання і відбиває його комерційну політику на ринку туристичних послуг. Ціна туру коливається в межах від собівартості до продажної ринкової ціни. Ці коливання відбивають попит на даний турпродукт.

1.8 Калькуляція туру (табл. 2.3.2).

Таблиця 2.3.2

Калькуляція туру «Один день в Острозі» [розроблено авторкою]

№ з/п	Найменування витрат	Ціна, грн	Кількість	Формула	Загальна сума, грн
1	Трансфер	3000	-	-	3500
2	Вартість харчування на особу	200	18	-	3600
3	Квитки у музеї на особу	150	18	-	2700
4	Заробітна плата гідасупроводжуючого	600	1 день, 1 особа	$V_z = \text{Денна ставка} * \text{Кількість днів роботи} * \text{Кількість гідів}$	600
5	Накладні витрати	-	10 %	$V_n = (p_1 + p_2 + p_3 + p_4) * 10\% / 100\%$	1040
6	Страховання туристів від нещасних випадків на транспорті	50 грн турист/день	група 18 осіб	$V_c = \text{Вартість 1 доби} * \text{Кількість діб} * \text{кількість туристів}$	900
7	Прибуток	-	10 %	$\text{Ціна} = 10\%/100\% * (p_1 + p_2 + p_3 + p_4 + p_5 + p_6)$	1234
8	Загальна вартість туру	-	-	$V_{tz} = p_1 + p_2 + p_3 + p_4 + p_5 + p_6 + p_7$	13574
9	Ціна путівки на 1 особу	-	група 18 осіб	$\text{Цп} = V_{tz} / \text{Кількість осіб}$	754

Отже, вартість 1 путівки складе 754 грн.

У вартість входить: переїзд комфортабельними автобусом; обід; вхідні квитки до музеїв; екскурсійне обслуговування; страхування туристів.

До вартості не входить: особисті витрати, сувеніри.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У сучасних умовах перед Україною стоїть завдання створення високоприбуткової та ефективної сфери туризму на базі власних туристичних ресурсів з урахуванням новітніх світових тенденцій. Сьогодні серед основних напрямів розвитку туризму виділяється культурно-пізнавальний, що базується на розумінні важливої ролі культурної та пізнавальної діяльності, на визнанні необхідності створення умов для реалізації культурних потреб людини в пізнанні історії, релігії, традицій, особливостей способу і стилю життя.

Рівненщина має різноманітні природні рекреаційні ресурси (кліматичні, біологічні, гідрологічні, ландшафтні, джерела мінеральних вод, лікувальні грязі), 3000 пам'яток історії, культури та архітектури, регіон зберіг автентичну історико-культурну спадщину Полісся, що дозволяє розвивати рекреаційний, культурно-історичний, подієвий, екологічний та інші види туризму. В області розвинені майже всі види рекреації: від санаторно-курортного лікування до відпочинку.

Проте, маючи значні туристичні ресурси, Рівненська область не використовує їх належним чином для розвитку туристичного сектора економіки. Наразі причиною цього є загальне зниження туристичної активності у зв'язку з карантинними обмеженнями та з військовими діями, відповідно, відсутність необхідних коштів для їх відновлення. Вважається, що нереалізований туристичний потенціал як Рівненської області так і України в цілому є значно більшим за його реалізовану частину.

Серед слабких сторін розвитку туризму на Рівненщині можна виділити такі: недостатній рівень розвитку об'єктів туристичної інфраструктури, зокрема готелів для розміщення туристичних груп; низький рівень володіння іноземними мовами серед гідів та неможливість проведення якісних екскурсій для іноземців; порівняно невисока якість та недостатній асортимент туристичних послуг в регіоні; низький рівень активності туристичних

операторів, незацікавленість у створенні та продажі локального туристичного продукту; поганий стан доріг за напрямками основних та потенційно цікавих туристичних маршрутів; несучасна музейна мережа: експозиції та подача інформації не відповідають ні вимогам часу, ані потребам відвідувачів; туристичні провайдери не володіють достатніми навиками ефективного просування з використанням медіаінструментів; низький рівень придорожньої туристичної інфраструктури; необлаштованість активних туристичних маршрутів тощо.

В Рівненській області існують такі потенційні можливості розвитку діяльності у сфері культурно-пізнавального туризму після перемоги:

- підвищення інтересу міжнародних донорів до туристичної галузі, креативних індустрій та розвитку культури, збільшення кількості програм підтримки та обсягів фінансування;

- проходження через Рівненщину міжнародного культурного шляху Ради Європи «Via Regia»;

- сусідні туристичні центри – Київ, Львів – стають перенасичені туристами, Рівненщина набуває статусу рівносильної альтернативи з помірним навантаженням;

- підвищення рівня міжрегіональної співпраці та тенденція об'єднання айдентики регіонів у потужні диверсифіковані всеукраїнські продукти.

Запропонований нами культурно-пізнавальний тур дасть змогу туристам зануритися у розмаїття географічних особливостей області, дослідити культурні надбання регіону, долучитися до самобутнього спадку минулих століть, що дає змогу і в наші часи відчувати відголоски минулого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альошина М. В. Крос-культурні комунікації в галузі туризму в умовах глобалізації / М. В. Альошина, Г. М. Брусільцева // Бізнес Інформ. – 2014. – № 3. – С. 197–202.
2. Антоненко В. Г. Місце міжнародного туризму у взаємодії і взаємозбагаченні культур / В. Г. Антоненко // Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості : матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції. Київський університет туризму, економіки і права. Київ, 10–11 жовтня 2018 р. – С. 47–54.
3. Білоус С. В. Проблеми та напрями вдосконалення подієвого менеджменту в Україні / С. В. Білоус, А. Т. Грицишин, І. З. Мункачій // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія економічні науки. – 2021. – Вип. 2 (103). – С. 51–55.
4. Будько М. В. Культурозбережний і культуротворчий потенціал туристичної діяльності / М. В. Будько, Є. Г. Бортников // Вісник ДІТБ. Серія : Економіка, організація та управління підприємствами туристичної індустрії та туристичної галузі в цілому. – 2009. – № 13. – С. 334–338.
5. Василькевич Л. О. Оцінка соціально-економічного ефекту становлення туристичної сфери Рівненщини у господарському комплексі регіону / Л. О. Василькевич // Економіка. Управління. Інновації. Сер. Економічні науки. – 2010. № 2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2010_2_10.
6. Величко В. В. Організація рекреаційних послуг. Навчальний посібник / В. В. Величко. – Харків: Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова, 2013. – 202 с.
7. Власенко І. В. Особливості подієвого туризму та її інноваційна складова на Вінниччині / І. В. Власенко // Економіка і організація управління.

– 2022. – № 1 (45). – С. 5–10.

8. Вовк К. М. Теоретична сутність поняття «подієвий туризм» та прикладні аспекти його використання / К. М. Вовк // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2019. – № 3. – С. 184–191.

9. Воронкова В. Г. Розвиток туризму як соціального і культурного явища в умовах глобалізації та крос-культурної комунікації / В. Г. Воронкова // Наукові записки Київського університету туризму, економіки і права. Серія: Філософські науки. – 2010. – № 8. – С. 23–35.

10. Главацька Н. Етнофестивалі на території українських скансенів: культурно-просвітницький аспект / Н. Главацька [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pyrohiv.com/activities/etnofestivali-na-teritorii-ukrainskikh-skanseniv-kulturno-prosvitnitskiy-aspekt.html>.

11. Головне управління статистики у Рівненській області / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gusrv.gov.ua/>

12. Горшкова Л. О. Особливості фестивального туризму як складника івент-туризму / Л. О. Горшкова // Приазовський економічний вісник. – 2019. – Вип. 6 (17). – С. 111–117.

13. Департамент екології та природних ресурсів Рівненської облдержадміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecorivne.gov.ua>.

14. Державна служба статистики України / Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

15. Донцов О. О. Історико-культурна спадщина – чинник структурних змін та розвитку туристичної галузі / О. О. Донцов, М. О. Трюхан // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. – 2009. – Вип. 10. – С. 76–80.

16. Захарін С. Роль туризму у справі збереження та популяризації об'єктів національної культурної спадщини / С. Захарін // Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Туризм. – 2020. – Вип. 3 (1). – С. 55–71.

17. Зінов`єв Г. О. Напрямки розвитку індустрії туризму у Києві / Г. О. Зінов`єв // Туризм: Теорія і практика. – 2005. – №1. – С. 32–34.
18. Кифяк, В. Ф. Розвиток туризму як один зі сценаріїв покращення соціально-економічного стану Чернівецької області / В. Ф. Кифяк // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – 2015. – Вип. 2(58). – С. 67–81.
19. Козловський Є. В. Національна культурна спадщина регіону як чинник розвитку культурно-пізнавального туризму / Є. В. Козловський, І. П. Крупа // Географія та туризм. – 2011. – Вип. 14. – С. 63–68.
20. Коніщева Н. І. Методичні підходи до оцінки соціальних, економічних та екологічних наслідків розвитку туризму: туристичного-краєзнавчі дослідження / Н. І. Коніщева, Н. О. Кушірович. – К.: Кармаліта, 1999. – 356 с.
21. Коротун С. І. Подієвий туризм на Рівненщині: проблеми та перспективи розвитку / С. Коротун, М. Яковишина, М. Шевчук // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2017. – № 8 (357). – С. 85–93.
22. Краснова Ю. А. Поняття та юридичні ознаки туризму в Україні / Ю. А. Краснова, А. В. Антонова // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2014. – Вип. 197 (3). – С. 132–140.
23. Кузьмук О. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності / О. Кузьмук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://tourlib.net/statti_ukr/kuzmuk.htm
24. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) / О. О. Любіцева. – К.: Альтерпрес, 2002. – 436 с.
25. Мальська М. П. Основи туристичного бізнесу: навчальний посібник / М. П. Мальська, В. В. Худо, В. І. Цибух. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.

26. Мальська М. П. Фестивальний туризм: теорія та практика: навч. посібник / М. П. Мальська, А. Т. Грицишин, С. В. Білоус, М. Я. Топорницька. – К.: Видавець ФОП Піча Ю. В., 2022. – 232 с.

27. Миронов Ю. Б. Умови та чинники розвитку культурного туризму / Ю. Б. Миронов, М. М. Логвин // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки» (м. Рівне, 21-22 травня 2020 р.). У 2-х ч. Рівне: НУВГП, 2020. – Ч. 1. – С. 408–411.

28. Місто Острог [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://drymba.com/uk/1019161-misto-ostroh>

29. Ніколаєв Ю. О. Розвиток подієвого туризму як нова тенденція диверсифікації міжнародної туристичної діяльності в сучасних умовах Ю. О. Ніколаєв, К. Л. Глчян // Приазовський економічний вісник. – 2019. – Вип. 5 (16). – С. 22–28.

30. Охорона та збереження пам'яток історії та культури: Навчальний посібник для студентів закладів вищої освіти / Автор-укладач: Хрящевська Л. М. – Миколаїв: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 206 с.

31. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. – Одеса : ОНЕУ, 2016. – 262 с.

32. Парк історичної реконструкції «Оствиця» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ostvytsya.com.ua/>

33. Пересопниця – духовний центр України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rivne.travel/things-to-do/peresopnica-duhovnij-centr-ukraini>

34. Петрук В. А. Статистичний аналіз стану, ефективності та потенціалу туризму в Рівненській області / В. А. Петрук, І. Р. Петрук // Вісник НУВГП Серія «Економічні науки». – 2020. – Вип. 4 (92). – С. 242-257.

35. Поливач К. А. Культурна спадщина та її вплив на розвиток регіонів України / К. А. Поливач; наук. ред. Руденко Л. Г. – К.: Інститут географії НАН України, 2012. – 208 с.

36. Присяжнюк О. М. Охорона культурної спадщини. Навчальний посібник. Ч. 1. / О. М. Присяжнюк. – Одеса: Ун-т Ушинського, 2019. – 226 с.

37. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8.06.2000 р. № 1805-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text>

38. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 08.06.2000 р. № 1805-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.

39. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 р. № 2465-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12>.

40. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.

41. Програма розвитку туризму в Рівненській області на 2021-2023 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rv.gov.ua/pro-programu-rozvitku-turizmu-v-rivnenskiy-oblasti-na-2021-2023-roki-proekt>

42. Рахуба Є. С. Соціокультурне значення туризму / Є. С. Рахуба // Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку. – 2019. – № 16 (2). – С. 258–269.

43. Рівненщина туристична [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rivne.travel/>

44. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу: навчальний посібник / І. В. Смаль. – Ніжин: Видавництво Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, 2010. – 336 с.

45. Стратегію розвитку туризму та рекреації в Рівненській області на період до 2027 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rv.gov.ua/npas/pro-strategiyu-rozvitku-turizmu-ta-rekreaciyi-v-rivnenskiy-oblasti-na-period-do-2027-roku-325-2020> Стратегія розвитку Рівного

на період до 2040 року. – Рівне: [б, в], 2020. – 65 с.

46. Стратегія розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-p.

47. Тенова З. Ю. Проблеми збереження культурної спадщини та її роль залученні туристів / З. Ю. Тенова, А. Ф. Кушхова // Економіка і управління: проблеми, тенденції, перспективи розвитку: збірник матеріалів V Міжнародний науково-практичній конференції. 2017. – С. 66–68.

48. ТОП-10 фестивалів Рівненщини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rivnenski.info/uk/article-1621-top-10-festivaliv-rivnenschini/>

49. Худоба В. В. Загальні поняття культурного та етнічного туризму Лекція з навчальної дисципліни «Культурний та етнічний туризм» для студентів II курсу факультету туризму / В. В. Худоба, О. Р. Четирбук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/21257/1/%D0%9B%D0%B5%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F-1.pdf>

50. Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму: підручник / Ф. Ф. Шандор, М. П. Кляп. – К. : Знання, 2013. – 334 с.

51. Шевелюк М. М. Поняття культурного туризму та його класифікації теорія та історія культури М. М. Шевелюк // Питання культурології. – 2020. – № 36. – С. 99-109.

52. Шиманська В. В. Туризм як соціально-економічне явище: імперативи розвитку / В. В. Шиманська // Економіка. Управління. Інновації. Серія : Економічні науки. – 2011. – № 2. – С. 6–12.

53. Buczkowska K. Cultural Tourism – Heritage, Arts and Creativity / K. Buczkowska // Wyd. AWF w Poznaniu. – 2011. – S. 47-50.

54. ICOMOS [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.icomos.org/en>

55. Podział za Mikosem A. von Rohrscheidt, Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy, Gniezno 2008, S. 52.

56. Richards G. Cultural Tourism in Europe / G. Richards // ATLAS, 1996 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tram-research.com/cultural%20tourism%20in%20europe.PDF>.

57. Ua.IGotoWorld [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ua.igotoworld.com/>.

58. Wikipedia. Вільна енциклопедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/>.

59. The World Heritage Convention [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://whc.unesco.org/en/convention/>